

Makale Künyesi (Araştırma): Kaplan, H. (2020). Bir İstanbul methiyesi: İzzet'in bilâdiyesi. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 442-487.

BİR İSTANBUL METHİYESİ: İZZET'İN BİLÂDİYESİ

Hasan KAPLAN¹

ÖZET

Klasik Türk edebiyatında coğrafya (köyler, beldeler, şehirler, ülkeler...) manzum ve mensur birçok türe kaynaklık etmiş, gerçek yönüyle olduğu kadar dekoratif bir öge olarak da metinlerde yer almıştır. Klasik şairin coğrafyayla olan ilişkisi farklı türlerde metinlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bir şehrin ve o şehirdeki güzellerin konu edinildiği şehrengizler, şehrin çeşitli yönlerden ele alındığı şehir methiyeleri; bir şehre yönelik şairin eleştirisi, bir şehrin içinde bulunduğu durumdan şikâyeti ve kaybedilen bir şehrin ardından duyulan üzüntüyü dile getiren şehir şiirleri bunlardan sayılabilir. İstanbul başta olmak üzere iskele ve semtleri, pazarları, mesire ve eğlence yerlerini, su kaynaklarını ele alan sâhil-nâme/sevâhil-nâme, sükîyye, mesâir-nâme, miyâhiyye başlığı altındaki şiirler de coğrafyaya/yer adlarına dayalı yazılmıştır.

Coğrafyaya/yer adlarına dayalı şiir türlerinden biri de bilâdiyeler/belde-nâmelerdir. Bilâdiyelerde Osmanlı Devleti'nin geniş coğrafyasının yanı sıra birçok yer adı tevriye, iham gibi çeşitli sanatlarla ele alınmıştır. Arayıcı-zâde Hüseyin Ferdî, Lutfî, Derviş Ömer, Zihnî, İştîbî Ahmed, Mecdî ve Hikmetî edebiyatımızda bu türde şiirleri bilinen şairlerdir.

Bilâdiye türünde şiir yazar isimlerden biri de sâhil-nâmesi ile maruf Osman İzzet'tir (öl. 1797-98). Bu çalışmada İzzet'in bilâdiyesinin ilim âlemine tanıtılması ve bilâdiye çalışmalarına katkı sağlanması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda bilâdiyenin çeviri yazılı metnine yer verilmiştir. İzzet'in bilâdiyesi şekil özellikleri, anlatım yolları ve muhteva bakımından incelenmiş; diğer bilâdiyelerle karşılaştırılmıştır. Çalışmanın sonunda İzzet'in mevcut bilâdiyeler arasında en uzun bilâdiyeyi (101 beyit) yazdığı, en fazla belde/şehir/ülke ismine (200 isim) yer verdiği, diğer bilâdiyelerden farklı olarak bilâdiyesini bir İstanbul methiyesi şeklinde düzenlediği görülmüştür.

¹ Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Doç. Dr. h1982kaplan@hotmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1290-7219>

Anahtar kelimeler: İzzet, bilâdiye, yer adları, İstanbul, şehir methiyesi.

A PRAISE OF ISTANBUL: İZZET'S BİLADIYE

ABSTRACT

In classical Turkish literature, geography (villages, towns, cities, countries ...) has inspired several poetic and prose genres and has been included as a decorative element apart from its literal meaning in texts. A classical poet's relation to geography has enabled texts of different genres to be created. Sehrengizs in which a city or beauties of that city are discussed, city praises analyzing a city from various aspects, city poems expressing a poet's criticism regarding a city, complaint about current situation of a city and sorrow felt for a city lost are among these genres. Poems under the headings of sahil-name/sevahil-name, sukiyye, mesair-name, miyahiyee dealing with piers and districts, markets, picnic and amusement areas, water resources of cities, particularly of İstanbul have been written based on geography/place names.

One of the poetic genres based on geography/place names is bilâdiye/beldenname. In bilâdiyes, many place names apart from Ottoman Empire's vast geography were discussed through various arts such as tevriye and ihâm. Arayıcı-zade Hüseyin Ferdi, Lutfi, Derviş Ömer, Zihni, İştîbi Ahmed, Mecdi and Hikmeti are well-known poets of this genre in our literature.

Moreover, one of the poets writing poems in bilâdiye genre is Osman İzzet (death 1797-98), well-known with his sahil-name. In this study, it was aimed to introduce İzzet's bilâdiye to the world of education and to contribute to works of bilâdiye. Accordingly, translated script of the bilâdiye was presented. İzzet's bilâdiye was analyzed in terms of style, turn of expression and content, and it was compared and contrasted with other bilâdiyes. It was found as a result of the study that İzzet wrote the longest bilâdiye among others (101 couplets), included the greatest number of town/city/country names (200 names) and composed his bilâdiye as a praise of İstanbul unlike other bilâdiyes.

Keywords: İzzet, bilâdiye, place names, İstanbul, praise of city.

GİRİŞ

Klasik Türk edebiyatında coğrafya (köyler, beldeler, şehirler, ülkeler...) manzum ve mensur birçok türe kaynaklık etmiş, gerçek yönüyle olduğu kadar dekoratif bir öge olarak da metinlerde yer almıştır. Yer adlarını şiirde çağrışım ögesi olarak kullanan klasik şair, bazen müşterek bir coğrafyayı konu edinerek geleneğin kendisine sunduğu hazır malzemedен faydalanmıştır. Bu coğrafya her şairin âdeta umumi coğrafyasıdır. Şair gezip görmediği, yaşamadığı ve

doğrudan bilmediği bu coğrafyayı şiirinde salt gerçekliği içinde değil çeşitli sanatlarla (tevriye, iham, cinas, teşbih, teşhis...) sunmuştur. Klasik şair bazen de doğduğu, yaşadığı, görev yaptığı, gezip gördüğü kısacası bir vesileyle bulunduğu coğrafyayı işlemiştir. Şairin coğrafyayla olan bu ilişkisi farklı türlerde şiirlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bir şehrin güzelliği ve güzelleri hakkında şehrengizler kaleme alınmış, bu şiirlerde şehrin ileri gelenleri ve esnaf zümresi anlatılmıştır². Bir şehrin çeşitli yönlerden ele alındığı şehir methiyeleri yazılmıştır³. Genellikle şehrin redifi oluşturduğu bu şiirlerde şehrin doğal güzellikleri, iklimi, insanları, şehirdeki eserler gibi o şehre dair bazı unsurlara yer verilmiştir⁴. Bunun yanında bir şehre yönelik şairin eleştirisini, bir şehrin içinde bulunduğu durumdan şikâyeti ve kaybedilen bir şehrin ardından duyulan üzüntüyü dile getiren çeşitli

² Şehrengizler için şu çalışmalara bakılabilir: B. Karacasu (2007). Türk edebiyatında şehrengizler. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. 5(10), 259-313; F. Tıgılı (2007). Klasik Türk edebiyatında şehrengiz çalışmaları hakkında bibliyografya denemesi. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 2(4), 763-770.

³ Divan şairlerinin hangi şehre, ne nazım şekliyle ve kaç beyit/bentlik şiir söylediğine dair dikkatli hazırlanmış ayrıntılı bir liste için Mehmet Arslan'ın şu çalışmasına müracaat edilebilir: M. Arslan (2018). Divan edebiyatında şehirler üzerine yazılan şiirler ve bunlar arasında Amasya şiirleri. *Uluslararası Amasya Şairleri Bilim Şöleni 04-06 Ekim 2018 Amasya, Bildiriler Kitabı*. M. F. Köksal vd. (ed.), Ankara: KIBATEK Yayınları. Şehir methiyelerine dair ayrıca şu çalışmalar yapılmıştır: B. Selçuk (2014). Bir şehir medhiyesi: Nergisi'nin saray kasidesi. *International Journal of Language of Language Academy*. 2/3, 27-39; H. Yekbaş (2015). Malatyalı Necâti ve şehir methiyeleri. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. 15, 377-401; H. D. Batislam (2009). Şehir şiirleri ve Şeyhülislâm Yahyâ'nın Edirne gazelleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitü Dergisi*. 39, 483-498; M. Eflatun (2003). Şehir methiyelerine bir örnek: Akşehir medhiyesi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 26, 273-278; M. Erdoğan (1997). Abdüllatif Râzi ve Ankara medhiyesi. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. 550, 356-359; M. Erdoğan (2012). Gözden kaçmış bir xvi. asır şairi: Celâl-zâde Mustafa'nın oğlu Mahmüd Efendi ve Konya, İstanbul ve Edirne medhiyeleri. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 10(2), 300-325; K. Güler (1996). XIX. asır şuarâsından Ârifî ve Pesendî'nin Kütahya methiyeleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 7, 279-285; S. Turan (2010). Mihri Hatun Divanı'nda şehir methiyesine bir örnek: Lâdik. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 3(10), 597-604; E. Yıldız (2018). Klasik Türk edebiyatında şehir şiirleri ve Revânî'nin yayımlanmış Divanı'nda yer almayan Medine kasidesi. *International Journal of Language Academy*. 6(2), 120-143.

⁴ Ancak şehirlerin tasvirinden methine geçildiğinde methiyede belli övgü kalıplarının kullanıldığı ve şehirler arasında ayırt edici unsurların çok fazla olmadığı da görülmektedir. Bu bazen öyle bir noktaya gelir ki, şiirde bir başlık yer almasa şairin hangi şehri methettiği anlaşılmayacaktır. Burada divan şairinin şehri de idealize ettiği ve umumileştirdiği görülmektedir.

türlere de rastlanmaktadır (Kaplan, 2016a, s. 126-128). Şehir hicivleri bir şehri beğenmeme, o şehrin halkını ve doğasını sevmeme, o şehirden istediğini bulamama, o şehre gitmeyi istememe gibi farklı sebeplerden yazılmıştır (Kutlar Oğuz, 2011, s. 1-16)⁵. Şehir hicivlerinin bir çeşidi sayılabilecek şehir şikâyetlerinde ise şehrin içinde bulunduğu durumdan şikâyet edilmiştir⁶. Şehir mersiyeleri özellikle Osmanlı'nın Balkan coğrafyasında şehir kaybetmesiyle görülmeye başlamıştır⁷.

Klasik Türk edebiyatında 18. yüzyıldan itibaren yer adlarına dayalı türlerde bir zenginlik görülmektedir. Bunlar müşterek ve standart coğrafyadan mahalline dönen şairin aslında kendisinin mahali olarak gördüğü İstanbul'a ve şehrin semtlerine, beldelerine, limanlarına, pazarlarına, mesire yerlerine dayalı olarak geliştirdiği türlerdir⁸.

⁵ Arpaemînzâde Sâmî'nin (öl. 1734) Edirne kasidesi; Ravzî'nin (öl. 1600 sonrası) Dukagin murabbası; Şehî Bey'in (öl. 1548-1549) Korintos hakkındaki terkib-bendi; Fehîm-i Kadîm'in (öl. 1647) Mısır hakkındaki kit'ası şehir hicivlerine örnek olarak gösterilebilir.

⁶ Hakîkî (öl. 1487-88) Karaman'ın içinde bulunduğu durumu ve gördüğü zararları şikâyet-nâme özelliği gösteren "Karaman" redifli 14 beyitlik bir şiirde, sosyal ve siyasi tespitlerde bulunarak anlatmıştır (Kaplan, 2016b, s. 224).

⁷ Şehir mersiyeleri konusunda bk. V. Boşkov (1980). Türk edebiyatında şehir şiirleri ve şehir mersiyeleri. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*. 12, 69-76.

⁸ Bunlardan biri sâhil-nâme yahut sevâhil-nâme adını verdiğimiz şiirlerdir. Bu şiirlere bir yönüyle "iskele-nâme" de denilebilir (Öztoprak, 2004, s. 112). Bu şiirlerde Boğaziçi'nin sahilleri ve bu sahillerde bulunan yerler, kıyıda iskelesi olan sahil beldeleri, köyler kendilerine has özellikleri ve ön plana çıkan/bilinen yönleriyle çeşitli söz oyunları -tevriye, ihâm, cinas gibi sanatlar- içinde işlenmiştir. Bu türdeki şiirlerin birini Mustafa Fennî (öl. 1745-46) yazmıştır. Fennî'nin mesnevi nazım şekliyle yazdığı bu şiir 63 beyitten oluşmaktadır. Şair, bu şiirinde Anadolu ve Rumeli sahillerindeki 63 sahil beldesini anlatmıştır. Fennî'nin şiirine Ebubekir Celâlî'nin (öl. 1817-18) "Tekmile-i Ebyât-ı Fennî Berây-i Medh-i Sevâhil-i Etrâf-ı İstanbul" başlıklı 5 beyitlik bir naziresi vardır. Şair bu şiirde "Taksim, Kasımpaşa, Hasköy, Tersane, Sütlice, Eyüp, Defterdar İskelesi" gibi yerleri anlama dayalı edebî sanatlarla işlemiştir. Bu türde şiir yazan şairlerden biri de Osman İzzet'tir (öl. 1797-98). İzzet'in kaside nazım şekliyle yazdığı sâhil-nâme 65 beyitten oluşmaktadır. *Divan*'ın nüshasında "Kaside Der-vasf-ı İskele-i İstanbul" başlıklı bu şiirin ilk 11 beyti ile son 5 beyti III. Selim'e methiye ve duadır. İzzet, Fennî gibi Galata'yla başlayıp şiir boyunca sahil beldelerini, köy ve limanları işlemiştir (Öztoprak, 2004, s. 111-148). Derviş Hilmî Dede (öl. 1766) de sâhil-nâme yazmıştır. Şairin mesnevi nazım şekliyle yazdığı sâhil-nâme 62 beyitten oluşmaktadır. Bu şiirde şair Boğaziçi'nin her iki yakasında yer alan 62 beldeyi anlatmıştır (Kaplan, 2015, s. 148-159).

İstanbul'daki yer adlarına dayalı olarak ortaya çıkan türlerden biri de mesâir-nâmedir. Mesâir, mesire kelimesinin çoğuludur. Bu tür şiirlerde gezinti ve mesire yerleri anlatılmaktadır (Aksoyak, 2007, s. 38). Bu şiirlerde de sâhil-nâmelerde olduğu gibi bahsedilen yer adına dayalı söz ve anlam oyunu yapmak

Klasik Türk edebiyatında Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul ve devletin geniş coğrafyasından birçok yer adının ele alındığı belde-nâme veya bilâdiyeler yer adlarına dayalı şiir türlerindedir. Bu tür şiirler “belde” kelimesinin çoğul hâli olan bilâd veya büldândan hareketle “bilâdiye, kasîde-i büldân, esmâ-i büldân” şeklinde adlandırılır. Bilâdiyeler baştan sona belde adlarının tevriyeli kullanımıyla yazılan şiirlerdir (Kurnaz, 1997, s. 231). Bilâdiyelerde şairler yer adlarını çoğunlukla bir çağrışım ögesi olarak kullanmışlardır. Yer adları şiirlerde tevriyeli kullanılırken sözlük anlamları veya uzak anlamları ile yer almak dışında eğilip bükülerek yazımı benzeyen sözcükler olarak da yer almıştır. Sözcüğün yalnızca uzak anlamı değil; aynı zamanda benzer yazılan sözcüklerin veya sesletimi benzer sözcüklerle söz öbeklerinin anlamları da kullanılmıştır. Bu durum bilhassa bilâdiyelerde görülmektedir (Karacasu, 2008, s. 269). Bilâdiyelerde yer adları coğrafi bir konum bildirse de şairler tarafından türlü mazmun ve hayallere esin kaynağı olarak görülmüş ve bu doğrultuda da kullanılmıştır. Şairler eğer o yeri betimleme gibi bir amaç gözetmemişlerse o yere dair özellikleri gerçekçi bir gözle değil, izlenimci bir yaklaşımla vermişlerdir (Dilçin, 2011, s. 249-252).

Türk edebiyatında ilk bilâdiyeyi Ferdi'nin yazdığı kabul edilmektedir. Arayıcı-zâde Hüseyin Ferdi'nin (öl. 1708-10) yazdığı bu bilâdiye “*Esmâ-yı Büldân Ber-vech-i İmâ vü Rümûz*” başlığını taşımaktadır⁹.

esastr. Mesâir-nâme türündeki şiirlerden birini Feyzullah Efendi (öl. 1729) yazmıştır. Şair 43 beyitten oluşan şiirinde kendisinin de beyan ettiği üzere İstanbul etrafındaki 52 yer adını zikretmiştir Bu türde eser veren şairlerden bir diğeri de 18. yüzyılda yaşadığı anlaşılan Hıfzî'dir. Şair, 61 beyitten oluşan şiirinde İstanbul'da yer alan 51 bahçe, mesire yeri ve kasrı zikretmiştir. Ancak bunlar padişahlara mahsus olan yerlerdir (Kaplan, 2007, s. 307-330). Şimdilik eldeki tek örneğiyle Edirneli Kâmi'nin (öl. 1724) sükiiyesi de -İstanbul'un- yer adlarına dayalı bir şiir olarak dikkati çekmektedir. Kâmi, mesnevi nazım şekliyle yazdığı 12 beyitlik bu şiirde İstanbul'un semt, çarşı ve sokaklarından bahsetmiştir. Bu şiirde bahsedilen yer adlarının birbirleriyle ve beyitteki diğer kelimelerle ihama dayalı çağrışım oluşturmalarına dikkat edilmiştir.

Yer adlarına dayalı şiir türlerinden biri olan miyâhiyelerde şehrin suları ve su kaynakları anlatılmıştır. Ayrıca bu suların insan sağlığı ve karakteri üzerindeki etkileri ve bu kaynaklar etrafındaki hikâyeler de ele alınmıştır. Hasib Ahmed Efendi (öl. 1752-53), bu türde Bursa'nın sularını metheden 44 beyitlik bir kaside yazmıştır (Eroğlu, 2008, s. 429-439). Ayrıca şiirlerinde sık sık yer adlarını kullanan Ebubekir Celâli de 11 beyitlik bir gazelinde Halkalı'nın sularından bahsetmiştir. Bu şiir de miyâhiye örneği olarak değerlendirilebilir.

⁹ Bu şiir üzerine iki inceleme için bk. C. Kurnaz (1997). Arayıcızâde Hüseyin Ferdi ve Derviş Ömer Efendi'nin bilâdiyeleri. *Divan Edebiyatı Yazıları*. Ankara: Akçağ Yayınları, s. 230-252; Ö. Ercan (2007). Arayıcızâde Ferdi ve eserleri

Kaside nazım şekliyle yazılan bu şiir 42 beyitten oluşmaktadır¹⁰. Şiirde Ferdi 115 yer adına yer vermiştir¹¹. Ferdi'nin şiirini model alan ve bilâdiyesinde onu metheden şairlerden olan Lutfi, 18. yüzyılın başında yaşamıştır. Şair, Ferdi'nin bilâdiyesine 19 beyitlik bir zeyl yazmıştır¹². Şair, zeylinde çeşitli söz oyunları içinde 30 yer adını ele almıştır¹³.

Ferdi'nin bilâdiyesine nazire olarak değerlendirilebilecek bir bilâdiye de Derviş Ömer Efendi (18. yy.) tarafından yazılmıştır¹⁴. Derviş Ömer Efendi, 46 beyitlik bilâdiyesinin ilk beytinde Ferdi gibi kaleme

Hikâye-i Erdeşir ü Şâpür ve Esmâ-yı Büldân. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 12, 71-93.

¹⁰ Karacasu (2008, s. 257-271), Millî Kütüphanede 06 FB 263 numaralı mecmuanın 122b-123a sayfalarında Ferdi'nin bilâdiyesinin yeni bir nüshasını bulmuştur. Araştırmacı, Kurnaz (1997, s. 230-252) tarafından yayımlanan metne bu nüshada yer alan 4 beyti daha ekleyerek Ferdi'nin bilâdiyesinin 46 beyitten oluşan 124 yer adının yer aldığı bir şiir olduğunu belirtmiştir. Bilâdiyeler üzerine inceleme yapan Çakır (2010, s. 173-182) da Yapı Kredi Sermet Çiftler Kütüphanesi Y-29 numaralı bir mecmuanın 26b sayfasında Ferdi'nin bilâdiyesinin başka bir nüshasını bulmuştur. Bu nüshada, diğer nüshalarda yer almayan 5 beytin eklenmesiyle bilâdiye 51 beyitten oluşan 136 yer adının yer aldığı bir şiir olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹¹ Şiirde geçen yerler şunlardır: Aden, Ahyolu, Akbaba, Akpınar, Akyar, Alaman, Alasonya, Alaşehir, Arapkir, Atina, Ayasuluk, Aydın, Ayuluk, Azak, Babadağı, Bahçesaray, Balçık, Bandırma, Bedaşşan, Belek, Benefşe, Beşik(-ler), Bilecik, Bodrum, Boğaz, Bolayır, Bosna, Boza, Budin, Burgaz, Çeşme, Derbent, Darendede, Dil, Eğri, Elmalı, Fas, Galata, Gence, Gere, Giresun, Güvercinlik, Gümüşhane, Hamd-i Hamid, Hasankeyf, Hersek, Hısnımansur, Hilal, Hille, Hind, İncebel, İnebahtı, İrfane (?), İsmail, İstanbul, İstif/İştıp, Kâbe, Kalkandelen, Karabağ, Karamankırı, Karasu, Kazdağı, Kefalonya, Kefe, Kemer, Keşmir, Kırşehir, Kızanlık, Kızıl, Kili, Kirmasti, Kuşadası, Kütahya, Mağrib, Manisa, Marmara, Menemen, Mora, Muğla, Nazile (Nazilli), Niş, Pazar, Peç/Beç, Peşte, Remle, Revan, Rusçuk, Samsun, Sayda, Semendire, Sığacık, Siroz, Taşözü, Tatarpazarı, Tırhala, Tire, Turgut, Ulufeciler, Ulukışla, Uşak, Uyvar, Üsküdar, Varada, Varadin, Varat, Varsak, Vefa, Vize, Yanık, Yar, Yaş, Yenice, Yılgin/Ilgın, Zağra.

¹² Bu şiir üzerine bir çalışma için bk. İ. H. Aksoyak (2007). "Feyzullah Efendi'nin mesâiri ile Lutfi'nin Ferdi'nin bilâdiyesine zeyli. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Özel Sayı*. 37-51.

¹³ Şiirde geçen yerler şunlardır: Akseki, Avize, Avlonya/Olonya (Vlore), Aydın, Azak, Canata (?), Cezayir, Eğri, Engel, Ezdin (İzdin-Zeytun), Galata, Gümüş, Hanya, Harput, Hasanbani, İstanbul, Kâğthane, Kale-i Ahu, Kandiye, Kolyoz, Malta, Mali at (?), Merzbumzar, Ohdine (?), Panpa (?), Rize, Siroz, Siverek, Sofya, Varbat (Rabat).

¹⁴ Bu şiir üzerine bir inceleme için bk. C. Kurnaz (1997). *Arayıcızâde Hüseyin Ferdi ve Derviş Ömer Efendi'nin bilâdiyeleri. Divan Edebiyatı Yazıları*. Ankara: Akçağ Yayınları, 230-252.

seslenmiş ve belde adlarından bir şiir söylemek istediğini belirtmiştir. Şair, bilâdiyesinde toplam 139 yer adını zikretmiştir¹⁵.

Edebiyatımızda bilâdiye yazan başka bir isim de 18. yüzyıl şairlerinden Zihni Efendi'dir¹⁶. Şair, kaside nazım şekliyle yazdığı bilâdiyesinde 41 beyitte 100 yer adından bahsetmiştir¹⁷. Şairin bilâdiyesi Ferdi'ye naziredir. Şair, model aldığı şiirdeki gibi yer adlarının kelime anlamından faydalanmış, yer adlarını tevriye ve iham içinde kullanmıştır. Bilâdiye türü içinde değerlendirilebilecek bir şiir de İştîbi Ahmet Efendi'nin (18. yy.) bir mecmuada yer alan 60 beyitlik kasidesidir¹⁸. Diğer bilâdiyelerle aynı vezin ve kafiyede olan şiir, nazire bağlamında değerlendirilebilir. Şair, Osmanlı

¹⁵ Şiirde geçen yerler şunlardır: Abbas, Akyazı, Altunili, Arapkir, Aydın, Baba, Balçık, Basra, Başağaç, Benefşe, Bereketli, Beypazarı, Boğazkesen, Bosna, Böğürdelen, Bucak, Budin, Burdur, Bursa, Cankurtaran, Cezayir, Cidde, Cuma, Çardak, Çatalca, Çekmece, Çelebipazarı, Çengel, Çin, Çorlu, Değirmenlik, Derbent, Dimetoka, Doyran, Eğri, Eğribucak, Eğridere, Elbasan, Engürü, Erik, Ermiye, Erzurum, Fener, Fethülislam, Filorina, Girit, Gözle, Hanya, Harmanlı, Hatunili, Haymana, Hersek, Hilal, İbrişim, İhram, İpek, İpsala, İskenderiye, İstanbul, İşbil, Kâbe, Kadıköy, Kadıncı, Kalkandelen, Kandiye, Karaağaç, Karaorman, Karasu, Kartal, Kavak, Kavala, Kayalar, Kayseri, Kefe, Kenan, Kesriye, Keşan, Kırım, Kırkkilise, Kızanlık, Kızılelma, Kocaili, Konya, Korun, Kotar, Koyunadası, Köprülü, Küfe, Manastır, Manisa, Mat, Menkubluk, Menlik, Mısır, Mora, Musul, Narda, Niş, Pazarcık, Peşte, Pilav, Preznik, Razaz, Sakız, Salina, Sandıklı, Sarıgöl, Sarışaban, Sava, Siroz, Sisam, Sofya, Sonluk, Söğüt, Susamlar, Sütlüce, Şam, Şekerhane, Taşlıca, Tepedelen, Teşne, Timurhisarı, Tire, Torbalı, Tuzla, Uşak, Uzuncada, Üsküdar, Vardar, Varna, Yakova, Yanık, Yanya, Yemen, Yenice, Yenipazar, Yerköy, Zağra, Zile.

¹⁶ Bu şiir üzerine bir çalışma için bk. Y. Kaplan (2016). Klasik Türk edebiyatında bilâdiyyeler ve Zihni Efendi ile İştîbi Ahmed Efendi bilâdiyyeleri. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*. 13(1), 102-124.

¹⁷ Şiirde geçen yerler şunlardır: Altınelma, Atina, Aydın, Ayıntab, Baba, Bahçesaray, Basra, Bayezid, Benefşe, Bereketli, Bolayır, Bosna, Böğürdelen, Bubilad, Bucak, Cibra, Cidde, Cuma, Çardak, Çelebipazarı, Çeşme, Çin, Dil, Doyran, Eğri, Eğridere, Engür, Ermiye, Erzurum, Esedabad, Eski Zağra, Fethülislam, Fil, Giresun, Göle, Hacibektaş, Hayrabolu, Hersek, Hısnımansur, Hicaz, Hilal, Hisar, İsfahan, İhram, İmroz, İncesu, İpsala, İskenderiye, İsmail, İstanbul, Kâbe, Kalkandelen, Kandiye, Karadağ, Karışdırın, Kayseri, Kefe, Kemer, Keşan, Kırım, Kızılelma, Kili, Korun, Kotar, Malkara, Mat, Mavsal, Medine, Merve, Mısır, Narda, Osmancık, Reşid, Revan, Rize, Safa, Sakız, Saklıca, Salna, Samsun, Sayda, Semender, Siroz, Sofya, Şam, Şekerhane, Tatar, Teşne, Tire, Torbalı, Uşak, Uyvar, Uzunköprü, Van, Varat, Vardar, Vefa, Yanık, Yemen, Yenişehir.

¹⁸ Bu şiir üzerine bir çalışma için bk. E. Ersoy (2011). Bilâdiye türünün yayımlanmış bir örneği: İştîbi Ahmed Efendi'nin bilâdnâmesi. *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. 21, 61-72.

coğrafyasından 146 yer adını tevriye içinde kullanmıştır¹⁹. Mecdî (18. yy.), diğer bilâdiyelerden hem şekil hem de vezin bakımından farklı bir şiir yazmıştır²⁰. Mesnevi nazım şekliyle ve aruzun hezec bahrinin “mefâ’îlün mefâ’îlün fe’ûlün” kalıbıyla yazdığı bu şiirde şair 38 yer adına yer vermiştir²¹.

Divanlar ve mecmualar tarandıkça yeni bilâdiyelere ulaşılmaktadır. İsmail Hikmetî (öl. 1773) diğer bilâdiyelerden farklı olarak müsemmen nazım şekliyle bilâdiye yazmıştır. “*Bilâd-nâme*” başlıklı şiir 7 bentten oluşmaktadır²². Bu şiir diğer bilâdiyelerden farklıdır. Şiirde yer adlarının sanatlı bir şekilde kullanımından ziyade o yerlere ve oralarda yaşayanlara dair çeşitli gözlemler aktarılmıştır. Şiir bu yönüyle hem şehir methiyesi hem de şehir hicviyesi özelliği göstermektedir. Yukarıdaki bilâdiyelerden bazı farklılıklar taşıyan bir bilâdiyeyi de Osman İzzet yazmıştır. İzzet hem sâhil-nâme hem de bilâdiye türünde şiirleri olan bir şairdir²³. Bu çalışmada İzzet'in bilâdiyesinin ilim âlemine tanıtılması ve bilâdiye çalışmalarına katkı sağlanması amaçlanmıştır. İzzet, 18. yüzyılda yaşamış bir şairdir.

¹⁹ Şiirde geçen yerler şunlardır: Ahir, Ahyolu, Alaman, Alasunya, Anabol, Arapkir, Atina, Ayasuluk, Aydın, Aydest, Ayıntap, Azak, Baç, Bahçesaray, Balçık, Bar, Basra, Benefşe, Bolayır, Bosna, Böğürdelen, Bubilad, Bucak, Budin, Cankurtaran, Cidde, Civanşir, Cuma, Çelebipazarı, Çeşme, Çin, Darda, Debre, Dimedinya, Dimetoka, Doyran, Düzce, Eğri, Eğridere, Elbasan, Eski Zağra, Ester, Eyüp, Galata, Fas, Fil, Filorina, Galata, Gence, Giresun, Görcam, Güvercinlik, Habeş, Habse, Halka, Harabat, Hasköy, Hendek, Hersek, Irak, İhram, İlok, İmroz, İncekara, İnebahtı, İpsala, İstanbul, İstar, Kâbe, Kalkandelen, Kandehar, Karadağ, Karadeniz, Karasu, Kasdal, Kefe, Kırım, Kızılma, Kirman, Konya, Korun, Kotar, Leylan, Malkara, Marmara, Mat, Mavsâl, Merve, Mısır, Moğan, Moton, Narda, Ömre, Özi, Peç, Perakende, Peşte, Razaz, Reşid, Revan, Rize, Safa, Sakız, Saklıca, Salna, Sayda, Semender, Serkeş, Servi, Sineaçık, Siroz, Sivas, Sofya, Suda, Şahseven, Şam, Şumla, Taşözü, Tatarpazarı, Tazegül, Temeşvar, Teşne, Tire, Tokat, Tunus, Tuzak, Umman, Umre, Urfa, Uşak, Ürgüp, Ürküntü, Varadin, Varat, Vardar, Varna, Vefa, Vize, Yakova, Yanık, Yanya, Yaş, Yemen, Yenice, Yenişehir, Zarda, Zihne.

²⁰ Bu şiir üzerine bir çalışma için bk. M. Çakır (2010). Bilinmeyen bir bilâdiye metni: esmâ-yı bilâd-ı Mecdî. *Journal of Turkish Studies* (Walter G. Andrews Armağanı I). 34(1), 173-182.

²¹ Şiirde geçen yerler şunlardır: Alaman, Arat, Aydın, Bağdat, Beç, Budin, Cankurtaran, Çorlu, Dirin, Eğri, Feth-i İslam, Gedik, Giresun, Göle, İlok, Kâbe, Kalkandelen, Karaman, Kızılma, Komaran, Kopan (Koppany), Kuşvar (?), Mısır, Nemçe, Niş, Osek (Ösek/Osijek), Pespirim, Sava, Seksar (Şekszard), Sofya, Şam, Tımşvar, Tire, Tuna, Varadin, Yanık, Yazbirin, Yenipazar,

²² Şiir için bk. F. Sona (2012). *İsmail Hikmetî ve Divânı*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 791-793.

²³ Bk. N. Öztoprak (2004). Fennî ve İzzet Efendinin sahilnameleri ve bu sahilnamelerde Üsküdar. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*. 11, 111-148.

Şairin *Divan*'ı Rashid (2019) tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Rashid (2019) tezinde Irak Müzesi Yazma Eserler Bölümü'nde 11858 numarada İzzet Osman Sivasî adına kayıtlı olan nüshayı esas almıştır. İnceleyeceğimiz bilâdiye bu tezde kasideler bölümünde yer alan 30 numaralı şiidir²⁴.

1. İzzet'in Bilâdiyesinin Şekil Özellikleri ve Diğer Bilâdiyelerle Mukayesesi

Şiir, “*Kaşîde-i Esmâ-yı Büldân Der-Sitâyiş-i Şehensâh-ı Cihân u Hâkân-ı Devrân Cenâb-ı Hazret-i Sultân Selîm Hân Halleda'llahu Salţanatuhu*” başlığını taşımaktadır. Başlıkta da vurgulandığı gibi şiir belde isimlerinin yer aldığı bir kasidedir ve aynı zamanda Sultan III. Selim'e de bir methiyedir. *Divan*'ın mevcut nüshasında 101 beyit olan şiir şairin maktadaki beyanına göre 103 beyittir:

Derc idüp himmet-i hâkân ile yüz üç beyte

Heft iklimde mevcûd iki yüz büldânı (b. 101)

Ferdî'nin bilâdiyesi -yeni bulunan nüshalarla- 51 beyitten oluşmaktadır. Lutfî'nin 19, Mecdî'nin 28, Zihni'nin 41, Derviş Ömer'in 46, İştibî Ahmed'in 60 beyitten oluşan bilâdiyelerine karşılık İzzet'in bilâdiyesi 103 beyitten oluşmaktadır ve bu hâliyle -şimdilik- elimizdeki en uzun bilâdiyedir. İzzet, şiirini kaside nazım şekliyle yazmıştır. Mevcut bilâdiyelerden Mecdî'nin bilâdiyesi dışındaki tüm bilâdiyeler kaside şeklindedir. Mecdî ise bilâdiyesini mesnevi nazım şekliyle söylemiştir. İzzet, bilâdiyesini aruzun remel bahrinin “fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün” kalıbıyla yazmıştır. Elimizdeki bilâdiyelerin tamamı bu aruz kalıplıdır. Mevcut bilâdiyelerden Derviş Ömer'in, Zihni'nin ve İştibî Ahmed'in bilâdiyeleri Ferdî'nin bilâdiyesine naziredir. Lutfî'nin bilâdiyesi ise Ferdî'ye bir zeyldir. Derviş Ömer, bilâdiyesinde şu beyitte Ferdî'yi ismen zikretmiştir:

Güviyâ Südlücedür Ferdî bî-kâr-ı lübbi

Bir dem ol fûrh-bahşî idündük me'vâ (Kurnaz, 2007, s. 249)

Derviş Ömer'in bilâdiyesi nazım şekli, kafiye ve vezin olarak Ferdî'nin şiiriyle aynıdır. Şair, Ferdî gibi kaleme seslenerek şiirine başlamış ve kaleminden belde isimlerini ihtiva eden bir şiir

²⁴ Elde bulunan metinlerde çok sayıda okuma yanlış olduğundan inceleme için *Divan*'ın mevcut nüshası esas alınarak metin tekrar çeviri yazıya aktarılmıştır. *Divan*'ın mevcut nüshasında -diğer bilâdiyelerden farklı olarak- müstensih şiirdeki yer adlarını göstermek amacıyla bir işaret, hareke veya vurgu kullanmamıştır.

söylemesini istemiştir. İştibî Ahmed Efendi, bilâdiyesinde Ferdî'yi ismen zikretmese de şiiri Ferdî'nin şiiriyle aynı şekil, vezin ve kafiyededir. Şair, şiirine Ferdî ve Derviş Ömer gibi başlamıştır:

Söyle ey tûfî-i dil nağme-i şîrîn-edâ

Zîkr-i büldân ile âgâz idegör medh ü şenâ (Ersoy, 2011, s. 64)

Eyle ey hâme-i hoş-lehçe-i ra'nâ-ma'nâ

Zîkr-i esmâ-yı bilâd eylemede tâze edâ (Kurnaz, 2007, s. 240)

Söyle ey kîlk-i suhândân-ı kitâb-ı ma'nâ

Nâm-i büldânda bize bir kışsa-i icmâlâ (Kurnaz, 2007, s. 245)

Zihni Efendi, bilâdiyesinde Ferdî'yi ismen zikretmemiştir ancak şiiri şekil, vezin ve kafiye bakımından Ferdî'nin bilâdiyesiyle aynıdır. Şair, şiirine Ferdî ve Derviş Ömer gibi bir beyitle giriş yaptıktan sonra yer adlarını zikretmiştir. Ancak şairin kasidenin sonunda yer verdiği dua beyti Derviş Ömer'in dua beytini andırmaktadır:

Ehl-i İslâma ser-â-pâ bulunan büldânûn

Hıfz-ı Mevlâda ola cümlesi tâ rûz-ı cezâ (Kaplan, 2016, s. 117)

Hıfz-ı Mevlâda ola cümle bilâd-i İslâm

Başra-i bed ile bakarsa çıka 'ayn-ı a'dâ (Kurnaz, 2007, s. 249)

İzzet, bilâdiyesinde Ferdî'yi ismen zikretmiştir. Onun bir vakit beldeleri birer birer saydığını söyleyen İzzet, kendisinin de bu işi yapacağını söylemiştir. Burada şair, sadece bilâdiye geleneğini devam ettirme noktasında Ferdî'ye bağlıdır. Şiiri, Ferdî'nin şiiriyle aynı şekil ve vezinde olsa da kafiye bakımından farklıdır ve İzzet, Ferdî'yi bilâdiyesinde dönemin sultanına yer vermediği için eleştirmiştir:

Yümn-i tevfiğ ile ta'dâd ideyim büldânı

Ola Sultân Selim ile anñ 'unvânı

Ferdî-i Mar' aşî bir vaqt ile ta'dâd itmiş

Koymamış şî'rine 'aşrında olan hâkâmı (b. 1-2)

İzzet'e göre bir kaside şahların vasıflarını ihtiva etmezse o kaside, ruhsuz bir cisim gibidir ve onu bu hâliyle kimse beğenmez. Şairler kasidelerinde yaşadıkları dönemin hükümdarını şanına uygun bir şekilde anlatmalıdır. İzzet, Ferdî'yi bunu yapmadığı için eleştirmiştir. Esasında diğer bilâdiyelerde de bu tarz bir övgü yer almamaktadır. Şairler bir iki beyitle konuya giriş yaptıktan hemen sonra belde isimlerini zikretmeye başlamışlardır. Oysa İzzet bilâdiyesinde diğer şairlerden farklı bir yol izlemiştir. Şairin izlediği bu yol kaside geleneğine de uygundur. Şair, Sultan III. Selim'i ismen zikretmiş, sultanı hem şiirin başında hem de sonunda methetmiştir. Şairin şiirini yazmadaki amacı Sultan Selim ile şiirinin şöhret bulmasıdır.

2. İzzet'in Bilâdiyesindeki Anlatım Yolları: Tevriye ve İham

Bilâdiyelerde yer adlarını, kelimenin hem sözlük anlamını hem de yer adını çağrıştıracak şekilde kullanımı, yaygın bir anlatım yoludur. Bu doğrultuda şairler özellikle tevriye sanatına yer vermişlerdir. Bunun yanında yer adına sözlük anlamına uygun gelecek şekilde beyitte mütenasip kelimelerle yer vermek yani iham-ı tenasüp yapmak da diğer bir anlatım yoludur. İzzet dilin kendisine sağladığı her türlü anlatım olanağından bilâdiyesinde faydalanmaya çalışmıştır. Farklı kelimeleri yan yana getirerek yer adını çağrıştırmak (bu din/Budin, sî rûz/Siroz, ana tolu (tolu)/Anadolu, kara su/Karasu, kara tağ/Karadağ), bir kelimenin son hecesi ile sonraki kelimenin hecelerini birleştirmek suretiyle yer adını çağrıştırmak (az aksa/Azak, naz ile/Nazilli, Bol evi/Bolu), yazımı veya sesletimi benzeyen sözcük yoluyla yer adını çağrıştırmak (süfiye/Sofya, sıvasına/Sivas, varına/Varna) bilâdiyelerde müşterek bir anlatım yolunun yansımalarıdır. İzzet yer adlarını ve bazı kelimeleri tevriyeli kullanmıştır. Aşağıdaki beyitlerde şair "Kara hisâr/Karahisar", "afyûn/Afyon", "türe/Tire", tiryâk-ı/tiryâki "gözi aydın/Aydın" kelimelerini bu şekilde kullanmıştır:

Kara hisârda afyûnu yedi tiryâkî

'Ayb olmaz hezeyân söylese var buhrâmı (b. 51)

Tirelenmez gözi aydın olur elbet anî

Toldıran hâk-i reh-i şâh ile sürmedânı (b. 49)

Yer adının sözlük anlamına uygun gelecek şekilde beyitte mütenasip kelimelere yer vererek iham-ı tenasüp yapmak diğer

bilâdiyelerde olduğu gibi İzzet'in bilâdiyesinde de görülmektedir. Şair, aşağıdaki beyitte Sırbistan'da eski bir Osmanlı vilâyet merkezi olan Niş'i, kelime anlamı olan "iğne, diken, zehir" anlamlarına uygun gelecek şekilde akreple; İlanlı şehrini, "yılan" anlamına uygun gelecek şekilde akrep, mâr-ı ef'î (engerek yılanı) kelimeleriyle kullanmıştır.

Niş-i 'akreb gibidir şehr-i İlanlı halkı

Mâr-ı 'ef'îye bedeldir bir alâý bürrânı (b. 76)

İzzet bu anlatıma baştan sona yer verdiği başka bir beytinde av için tavşanlı ile kuş adasına çıkması hâlinde cihanın hükümdarının zağar av köpeğiyle kuşları avlayacağını söylemiştir. Burada "Tavşanlı, Kuşadası, (Eski) Zağra" aynı zamanda birer yer adıdır. Şair, mürgân (kuşlar)-kuşadası; tavşan-kuşadası-zağar (av köpeği) arasında ihâm-ı tenasüp yapmıştır. Beyitte "sayd-a (av)" kelimesi de bir yer adı olan Sayda'yı çağrıştırmaktadır.

Sayda tavşanlı ile kuşatasına çıkısa

Aldırır bir zağara şâh-ı cihân mürgânı (b. 50)

İzzet, İstanbul'un Öküzlimanı'na yer verdiği beytinde Adana ve Misis'i de zikretmiştir. Şair, Adana'yı "dana", Ceyhan nehri kıyısındaki Misis'i ise Adana'ya bağlı tarihî bir şehir olması yönüyle birbiriyle ve Öküzlimanı'yla ilişkili kullanmıştır. Şair, bu iki yeri yine Öküzlimanı'ndaki "öküz" kelimesinin çağrışımına uygun gelecek şekilde "âhûri yer" olarak nitelendirmiştir²⁵.

Adana ile Misis bir taş âhûri yerdir

Şanki İstanbulun anlar bir Öküzlimanı (b. 43)

İzzet, "Sindân"ı zikrettiği aşağıdaki beyitte kelimenin sözlük anlamı olan "örs"e uygun gelecek şekilde "dayan-, eri-, kuvvet, ateş" kelimelerine yer vermiş, ayrıca Sindân'ın Hindistan'da bulunması ile Hind-kara çağrışımını akla getirmiştir²⁶.

²⁵ Beyitte "taş âhûri" ifadesiyle Antalya Manavgat'ta yer alan "Taşahur" mevkii çağrıştırılmış olabilir.

²⁶ Klasik Türk edebiyatında Hind/Hindü kelimeleri sevgilinin saç, beni gibi siyah renkli güzellik unsurlarının anlatımında kullanılmıştır. Hindistan'a Zuhal yıldızı hâkimdir. Zuhal, siyah rengi temsil eder. Hindistan da siyah ırka mensup insanların yoğun yaşadığı bir yerdir (Yeniterzi, 2010, s. 315). Bu sebeple şairler sık sık Hind-siyah münasebetini kurmuşlardır.

Kara tağ olsa tayanmaz ğazab-ı pâdişeh

Kuvvet-i âteş-i kahrı eridir sindânı (b. 77)

Farklı kelimeleri yan yana getirerek yer adını çağrıştırmak İzzet'in bilâdiyesinde yer verdiği bir anlatım yoludur. Şair, aşağıdaki beyitte “Anadolu”yu bu şekilde çağrıştırmıştır:

Yeñice çıkdı duhâni felege ‘uşşâkñ

Yüregi dâğlıdır ana tolı şun fincânı (b. 48)

Bu beyitte farklı anlatım yollarının iç içe olduğu görülmektedir. Yenice kelimesi hem yer adı hem de “daha şimdi, henüz” anlamına gelecek şekilde tevriyeli kullanılmıştır. Uşşak kelimesi ile de “Uşak” yer adı çağrıştırılmıştır. Âşığın yüreğinin sıfatı olarak kullanılan dağlı kelimesi de aynı zamanda bir yer adıdır. Şair, âşıkların içlerinde yanan aşk ateşinin dumanının henüz gökyüzüne çıktığını söylemektedir. Yüregi yaralı/yanık âşıklar için fincanı dolu sunmasını/doluyla (şarapla) sunmasını istemektedir.

İzzet aşağıdaki beyitte “bu” ve “dîn” kelimelerini yan yana getirerek “Budîn”i; “çıldır-yaz-” birleşik fiilinde “Çıldır”ı, aynı zamanda sevgilinin âşıklarına yönelik temel davranışı olan naz ile de “Nazilli” çağrıştırmıştır:

Şıkdı bir süfi bu dîn bir tekye-i ‘uşşâkîde

Çıldır-yazdı görüp nâz ile maħbûbânı (b. 71)

İzzet aşağıdaki beyitte sıfat olarak kullandığı “kara” kelimesini “bağ” ve “su” ile birleştirerek iki yer adı olan Karabağ ve Karasu’yu akla getirmiştir:

Kara bâğı gözine bağlaya cümle a’ dâ

Kara şu ile ola dîdeleri zulmânî (b. 78)

İzzet, bir kelimenin son hecesi ile sonraki kelimenin ilk hecesini birleştirmek suretiyle de yer adını çağrıştırmıştır. Aşağıdaki beyitte “Azak” bu şekilde yer almıştır:

Ne kadar baħr-i siyâh Akdenize az aħsa

Rütbesi baħr-i muħîf ile geçer ‘ummâmı (b. 58)

İzzet yazımı veya sesletimi benzeyen sözcük kullanarak da yer adını çağrıştırmıştır. Şair, aşağıdaki ilk beyitte “Sivas”ı, ikinci beyitte “Mora”yı bu şekilde çağrıştırmıştır. Şair ayrıca mür/karınca ile

şîr/arslan arasında ilişki kurarken bir yer adı olan “Şîran”ı da akla getirmiştir.

Nağş-ı dîvârına Erjeng ile Behzâd mâ'il

Resm-i elvân ile sıvasına hayrân Mânî (b. 60)

Belde-i sâ'ireyi buña müşâbih kılmak

Mûra teşbîh gibidir 'aynı ile şîrânı (b. 57)

3. İzzet'in Bilâdiyesine Göre Bazı Şehir, Ülke ve Milletlerin Özellikleri

Mevcut bilâdiyelerde yer adları zikredilirken yerleşim yerleri hakkında bilgi vermekten ziyade buraların isimleriyle söz/anlam oyunu yapmak amaçlanmıştır. Ancak İzzet bilâdiyesinde zikrettiği yer adının ve orada yaşayanların bazı özelliklerine değinmiştir. Şair aşağıdaki beyitte Maraş, Rakka, Azez, Kilis ve Kürdistan'a yer vermiş, içlerinde hüner sahiplerinin irfanının yer aldığını söylemiştir.

Mar'aş u Raqqa 'Azez ile Kilis Kürdistân

İçlerinde bulunur ehl-i hüner 'irfânı (b. 40)

İzzet'e göre Hille, Hama ve Humus'un halkı sufidir. Bunlar Halil Rahman'ın makamını görmeye Kudüs'e gider. Bursa da evliya meskenidir. Oranın da irfanı çoktur. Bursa aynı zamanda eski hükümdarların karargâhidir.

Sûfidir Hille Hamâ ile Humûşun halkı

Görmege Kudse gider cây-ı Halîl Raḥmâmı (b. 44)

Burusa oldı qarâr-gâh-ı mülûk-i eslâf

Evliyâ meskenidir çokdur anî 'irfânı (b. 47)

İzzet bazı bölgeleri ve oranın insanlarını ise eleştirmiştir. Şair, bir beyitte Konya'ya Hz. Mevlana'nın şeref verdiğini söylerken Karaman'ın hacılarını ise hicvetmiştir. İzzet'e göre Karaman hacıları gurur ve rıyanın ocağıdır. İzzet, Antakya halkını da hiciv yollu

tanımıştır. Şair, şehre Hz. Musa ve Hz. Hızır bile misafir olarak gelse halkın misafirden kaçındığını ifade etmiştir²⁷.

Konyanıñ var şerefi hazret-i Mevlânâdan

Karaman hâcıları ‘ucb u riyânıñ kâni (b. 45)

İder ‘Anfâkiyeniñ halkı müsâfirden ibâ

Olsa Mûsâ-yı Kelim ile Hızır mihmâni (b. 41)

İzzet şehirlerin dışında Osmanlı hâkimiyeti altında yaşayan bazı milletlere de değinmiştir. Şair, Arnavutların işlerini bildiklerini, güzellerinin İstanbul’un hamamına girdiklerini söyler. Ermeni, Rum, Bulgar, Ceneviz ve Hırvatları ise anlayışları kıt olmakla itham eder²⁸.

Arnavud şehri ehâlisi olur kâr ehli

Girer İstanbuluñ hammâmına hep hûbânı (b. 68)

Ermeni Rûm ile Bulgar Cenevizle Hırvat

Şanki şamsûn gibidir cümlesiniñ iz‘ânı (b. 87)

Akka, Sayda, Yafa ve Antep halkının belirgin özelliği padişaha isyan etmemektir. Arabistan, Habeş ve Yemen de Osmanlı Devleti’ne baş kaldırmaz. Kandiye, Hanya ve Girit’in bütün mertleri devlete sadıktır, aynı zamanda buralar İstanbul’un seddidir.

‘Akka vü Şayda Yâfa ile ‘Ayıntâb halkı

Eylemez hiç birisi pâdişeh ‘iştâyânı (b. 42)

‘Arabistân u Habeş mülk-i Yemen tâ’ifesi

Âl-i ‘Osmâna ne mümkün ideler tuğyânı (b. 37)

²⁷ Bugün Hatay’ın (Antakya’nın) Samandağ ilçesinde Hz. Hızır’a ait bir türbe vardır. Samandağ ilçesinin Hıdırbey köyünde ise “Musa Ağacı” olarak kabul edilen bir ağaç bulunmaktadır. Yöre halkı, Hz. Musa ile Hz. Hızır’ın burada buluştuğuna ve Hz. Musa’nın diktiği asanın bu ağaç olduğuna inanmaktadır. Beyitte yer alan özel isimler bu doğrultuda değerlendirilmelidir.

²⁸ Bu beyitte “samsun” kelimesinin savaş köpeği anlamı da dikkate alınmalıdır.

Kandıye Hanya Girid seddidir İstanbuluñ

Devlete şâdık olur cümlesiniñ merdâni (b. 69)

İzzet, bir şehri oranın meşhur bir özelliğiyle de konu edinir. Konya'yı Hz. Mevlana ile anan şair, Sinop'u elması, Rize'yi keteniyle zikretmiştir²⁹.

Nik hisâr gerçi Trabzon güzeli fındıkcı

Sinob elması dañı cismi Rize kettâni (b. 54)

4. Bir İstanbul Methiyesi Olarak İzzet'in Bilâdiyesi

İzzet'in bilâdiyesini diğer bilâdiyelerden farklı kılan asıl yön şairin bilâdiyesini bir İstanbul methiyesi olarak tasarlamasıdır. Bu yönüyle şairin şiiri tür olarak sadece bilâdiye değil aynı zamanda bir şehir methiyesidir. İzzet, İstanbul'u methederken birçok şehir ve ülkeyi zikretmiş, buraları İstanbul ve semtleriyle karşılaştırmıştır³⁰. Şair bu karşılaştırmayı farklı düzenlemeler içinde yapmıştır. İstanbul'u, Osmanlı'nın hâkimiyeti altında bulunan şehir ve ülkelerle; Avrupa, Önasya, Güneydoğu Asya'daki şehir ve ülkelerle; devletin doğudaki en büyük siyasî rakibi olan İran'la karşılaştırmıştır. Şair, İstanbul'un bazen semtlerini bazen de bir köşkünün bu karşılaştırmaya dâhil etmiştir. Ülke ve şehirlerin meşhur yönlerini dile getirmiş ve buraların İstanbul'a hayranlık duyduklarını yahut İstanbul'un gerisinde kaldıklarını vurgulamıştır.

İzzet'e göre Halep, Şam, Bağdat ve Mısır toplansa buraların yapıları İstanbul'a eş olamaz. Diyarbakır, Musul ve Basra İstanbul'a benzemez. İstanbul'un bu yerlere göre binlerce üstünlüğü vardır.

²⁹ Bu beyitte Trabzon'un güzeli nik hisar ve fındıkcı kelimeleriyle nitelenmiştir. "Nik hisâr", Tokat'ın Niksar ilçesinin eski adıdır. Kelimenin sözlük anlamı "iyi, güzel kale/sığınak" demektir. "Fındıkcı" ise sözlükte "mevâid-i kâzibe ile (vaadini yerine getirmeyerek) aldatarak soyan yosma" anlamına gelmektedir (Şemseddin Sami, 1995, s. 1006). Kelime argoda ise "işveli, çekici kimse" anlamında kullanılmıştır (Bingölçe, 2010, s. 67). Bu doğrultuda şairin, Trabzon'un güzelinin her ne kadar iyi bir sığınak olsa da âşığı aldatığını söylemek istediği düşünülebilir.

³⁰ Ancak bu karşılaştırmalar bir şehir monografisi oluşturacak düzeyde değildir. İzzet'in İstanbul'u ele alışı çok genel olup bilinenlerin tekrarı niteliğindedir. Oysa şura tezkirelerinde biyografisi sunulan şair İstanbullu olunca İstanbul'a dair tavsif ve tanıtlar bizi bir şehir monografisine götürebilecek düzeydedir. Bu konuda bir çalışma için bk. P. Çapan (2004). Tezkirelerde İstanbul'un ele alınışı. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. XXXI(81), 25-52.

Bahçesaray'ın güzelliği/tazeliği de İstanbul'a benzemez. İstanbul'un bir bahçesi oradan daha üstündür³¹.

Bir yere gelse Haleb Mısır ile Şâm u Bağdâd

Şehr-i İstanbula hemtâ olamaz bünyânı (b. 18)

Ne Diyârbekr ü ne Mevsıl ne uyar Başra aña

Vardır İstanbuluñ anlara hezâr rüçhânı (b. 38)

Revnağı Bâğçesarâyıñ buña beñzer mi 'aceb

Yegdir İstanbulun andan yine bir boşânı (b. 63)

Şair, Osmanlı'nın geniş coğrafyasındaki şehirlerle yetinmemiş, Avrupa ve Asya'daki şehir ve ülkelerle de İstanbul'u karşılaştırmıştır. İngiltere, Felemenk (Hollanda), Lehistan ve Fransa şehirleri İstanbul'un pazarında ancak bir kumaş dükkânı olabilir. Romanya'nın Bükreş ve Yaş şehri İstanbul'un kileridir. Belh ve Buhara'da İstanbul'daki gibi sağlam ve yüksek yapıların benzeri yoktur. İstanbul'daki şirinlik Semerkant'ta yoktur. İstanbul'un şöhreti Kandeher ve Bedahşan'a ulaşmıştır³². Çin imparatorunun ülkesinde kâse ile fincanı olsa bile İstanbul'a benzer bir şeyi yoktur³³. İstanbul'un değeri Hindistan'ın Cihanabad şehrinden daha fazladır. Hint şahı İstanbul'u Bengal'e benzetemez.

İngilizle Felemenk Lehle Fransa şehri

Sûğ-ı İstanbula güyâ çuğacı dükkânı (b. 83)

³¹ Şair bu beyitte Bahçesaray yer adını oluşturan kelimelerden saray ile revnak, bahçe ile bostan arasında anlam ilişkisi kurmuştur.

³² Şair bu beyitte Semerkand ve Kandeher kelimelerinde yer alan kand (şeker) ile halavet/helva (hoşluk, tatlılık) arasında anlam ilişkisi kurmuştur. Ayrıca Bedahşan'ın son hecesi ile şan arasında söz oyunu yapmıştır. Revan kelimesi sözlük anlamının yanı sıra Revan şehrini akla getirecek şekilde tevriyeli kullanılmıştır.

³³ Şair bu beyitte Çin hükümdarlarına verilen bir unvan olan ve Çin hükümdarı anlamına gelen "Fagfûr"un, "Çin porseleni" anlamıyla kase ve fincan arasında ilişki kurmuştur.

Bükreş ü Yaş iki kilârdır İstanbuluñ
Venedik şehrine tercih iderim Boğdâni (b. 84)

Var mıdır Belh u Buğârâda nazîrin görmüş
Böyle bir şeh-i mu'allâ vü metîn bünyânı (b. 22)

Bu hâlâvet 'acebâ var mı Semerkandda dağ
Kandeğâr ile Bedağşâna revândır şânı (b. 23)

Buñâ beñzer nesi var memleket-i Fağfürüñ
Tutalım olmuş anıñ kâse ile fincâmı (b. 20)

Qadri efzûndur anıñ Hindde Cihân-âbâda
Nice Bengâleye beñzer diye Hind şahı anı (b. 21)

İzzet'in İstanbul'u devletin doğuda en büyük siyasî rakibi olan İran ve şehirleriyle karşılaştırdığı da görülmektedir. Şair ilk olarak Osmanlıların Safevilere karşı mutlak üstünlüğü ile neticelenen Çaldıran Savaşı'na göndermede bulunmuştur. Çaldıran, bugün Van'ın bir ilçesidir. Şair, beyitte Çaldıran ile Safeviler (Şah İsmail) ve Osmanlılar (Yavuz Sultan Selim) arasında 1514'te bu ovada yapılan savaşı hatırlatmıştır. İran şahı Çaldıran Savaşı'nı duyduğundan beri Sultan Selim ve Süleyman Han'ın kılıcını hatırlamaktadır. Acem ülkesinin hanının taht merkezi eylediği Horasan, İstanbul'la karşılaştırıldığında ancak kireçten bir ev gibidir³⁴. İran'ın İstanbul'a benzeyen iç açıcı bir şehri yoktur. Bunun doğruluğu Tebriz ve Kaşan'ı gezenlerden sorulabilir. İsfahan'ın İstanbul gibi bir makamı yoktur. Nişabur ve aşıranda bu maneviyat bulunmamaktadır³⁵. İran şahı bir defa Ferahabad kasrını görse burayı almak için Nihavend'i ve Şirvan'ı

³⁴ Şair bu beyitte İran tarihinde dinî açıdan önemli bir merkez olan Horasan'ı zikretmiştir. Beyitte Horasan'ın "tuğla tozu ve süzme kireçten yapılan bir siva harcı" anlamıyla kireç arasında ilgi kurulmuştur. Kireçhane aynı zamanda bir yer adıdır.

³⁵ Şair bu beyitte musikide birer makam olan İsfahan, nişabur, aşiran ve ruhanî kelimeleri arasında anlam ilişkisi kurarken şehir adlarını da çağrıştırmıştır.

fazladan virirdi³⁶. İran şahı eğer Kâğıthane ile Cürcan'ı değişseydi şüphesiz fayda sağlardı. Mir Üveys, bu İstanbul'u görseydi Şirvan'ı bir akçeye almazdı/bir akçe bile vermezdi.

Çaldıran cengini güş eyleyeli şâh-ı 'Acem
Yâd ider seyf-i Selîm ile Süleymân Hânı (b. 34)

Bir kireçhânedir İstanbula nisbet Hırasân
Taht-gâh eylemiş anı 'Acemistân hânı (b. 27)

Buña beñzer 'Acemiñ var mı müferrih şehri
Seyr idenden şoralım Tebrîz ile Kâşânı (b. 25)

İşfahânında bunun gibi maķâmı var mı
Yok 'aşîrân u nişâburda bu rûhânî (b. 26)

Görse bir kerre 'Acem şâhı Feraĥ-âbâdı
Üste virirdi Nihâvendi ile Şirvânı (b. 28)

Fâ'ide eyler idi şâh-ı 'Acem şübhe mi var
Ger değişseydi Kâğıdhâne ile Cürcânı (b. 32)

Mir Üveysoğlu eger görse bu İstanbul
Bir pula almaz idi memleket-i Ağvânı (b. 32)

İzzet yalnızca İran'ın tarihî şehir ve bölgelerini değil, İranlı meşhur şahsiyetleri de karşılaştırmasına dâhil etmiştir. Bunlardan biri Fars edebiyatının 14. yüzyıldaki büyük şairlerinden olan Hâfız-ı Şîrâzî'dir. Klasik şairlerimizin de etkisi altında kaldıkları ve sık sık

³⁶ Şair bu beyitte aynı zamanda musikide bir makam ismi olan nihavent ve ferah arasında anlam ilişkisi kurmuştur.

çeşitli münasebetlerle andıkları Hâfız, şaire göre İstanbul'un resmini görseydi İran'ı ve Rüknebad'ı anlatmazdı³⁷. On üçüncü yüzyıl İran'ında âlim ve fakihlerden biri olan Beyzâvî, Şiraz kadılığı yapmış bir isimdir. Tefsir, kelam ve fıkha dair çeşitli eserleri bulunan bu âlim şahsiyetin İzzet, hem kadılığına hem de tefsirine (*Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vil*) göndermede bulunmuştur. İzzet'e göre Beyzâvî Kadıköy'e gelseydi Kur'an'ı tefsire orada başlardı. İzzet'in zikrettiği İran'ın diğer âlimleri de Teftâzânî ve Seyyid Cürçânî'dir. Kelam, felsefe, mantık, tasavvuf ve belagat gibi farklı alanlarda eserleri bulunan Teftâzânî'nin "*Şerhu'l-Akâ'id*"i Osmanlı medreselerinde temel kitaplardan biri olmuştur (Özen, 2011, s. 304). Seyyid Cürçânî ise Arap dili, kelam ve fıkıh âlimidir. Arap dili, feraiz ve kelamla ilgili eserleri medreselerde el kitabı hâline gelmiş ve medreselerin ilmî-fikrî hayatında asırlarca devam eden etkiler meydana getirmiştir (Gümü, 1993, s. 135). İzzet her iki ismin Osmanlı medreselerini görmeleri hâlinde Teftâzânî'nin beldesini istemeyeceklerini söyler³⁸. İzzet'in zikrettiği başka bir isim de 11. yüzyıl şairlerinden Firdevsî'dir. Firdevsî, İran'ın millî destanı olan "*Şeh-nâme*"nin müellifidir. Tüs şehrinde doğmuştur. İzzet, Firdevsî'nin İstanbul'u görmesi durumunda doğduğu şehir olan Tus'u terk edeceğini söyler ve şairi anlayışı varsa İstanbul'a seyre çağırır.

Resmini görse eger Hâfız-ı Şîrâzî anıñ

Rükün-âbâd ile vaşf itmez idi İrânı (b. 24)

Kâdıköyüne eger gelse idi Beyzâvî

Anda tefsîre şürû' ider idi Kur'ânı (b. 29)

Görseler medresesin Seyyid ile Sa'deddîn

İstemezlerdi hemân belde-i Teftâzânı (b. 30)

³⁷ Rüknebad, Şiraz'ın önemli nehirlerinden birinin adı olup Hâfız-ı Şîrâzî bu nehrin suyunu şiirlerinde methetmiştir. Bu mısrayı "Rükni-âbâd" yahut "Rüknebad" şeklindeki okuyuşlarla şu şekilde anlamak da mümkündür: İran'ı bayındır sütunlarla yahut sütun dolu bir şekilde methetmezdi.

³⁸ Teftâzânî aynı zamanda bir yer adıdır. Horasan'ın Nesa vilayetine bağlı bir kasaba olup meşhur âlim Sadüddin Mesud b. Fahriddin Ömer b. Burhaniddin Abdullah El-Herevî el-Horasanî'nin doğum yeridir. Beyitte Seyyid ile kastedilen Teftâzânî'nin çağdaşı âlimlerden Şerif El-Cürçânî, Sadeddin ise Teftâzânî'nin kendisidir. Bu iki isim arasındaki tartışmalar ve ihtilaflar meşhurdur.

Tüsü terk eyler idi görse eger Firdevsî

Seyre İstanbula gelsün var ise iz'ânı (b. 31)

İzzet'in İstanbul methiyesinde şehrin bazen semtlerini de zikrettiği ve bu semtleri bazı şehir ve ülkelerden üstün bulduğu görülmektedir. Şair, Çamlıca semtini Dağıstan'dan üstün tutmuştur. Çamlıca aynı zamanda bir mesire yeridir. Çamlıca bağı eğlence ve sohbet erbabının kederden kurtuldukları, neşe ve huzur buldukları bir yerdir. Şairin deyimıyla “dağ üstü bağ”dır. Çamlıca varken safâ ehli Dağıstan'ın ülkesine ihtiyaç duymaz³⁹. İzzet, Üsküdar ve Galata'yı Erzurum, Erzincan ve Gümüşhane ile eşit görmez, oralardan üstün tutar. Irak, Irak'ın Kûfe vilayeti ve Hicaz İstanbul'un bir beldesi gibidir. İstanbul Kuleli semtindeki has bahçelerden olan Kule Bahçesi şaire göre İran'da bir bölge/eyalet olan Gilan'a ve Özbek diyarına değer.

Çamlıca bağı safâ ehline dâğ üsti bâğ

N'eyleriz bâğı olan ülke-i Dâğıstânı (b. 35)

Üsküdâr u Galata ile berâber tutmam

Erzurûm ile Gümüşhâneyi Erzincânı (b. 52)

Şanki bir beldesidir Kûfe 'Irâk ile Hicâz

Kulle bâğçesi deger Özbek ile Gilânı (b. 36)

SONUÇ

Klasik Türk edebiyatında coğrafya (köyler, beldeler, şehirler, ülkeler...) manzum ve mensur birçok türe kaynaklık etmiştir. Şehir methiyeleri, şehir hicivleri, şehir mersiyeleri, şehrengizler, sâhil-nâme/sevâhil-nâme, sükîyye, mesâir-nâme, miyâhiyye, belde-nâme/bilâdiyeler yer adlarıyla ilgili türlerdir. Bunlardan biri olan bilâdiyelerde yer adları tevriye, iham gibi çeşitli sanatlarla ele alınmıştır. Arayıcı-zâde Hüseyin Ferdî, Lutfî, Derviş Ömer, Zihni, İştîbî Ahmed, Mecdî ve Hikmetî edebiyatımızda bu türde şiirleri

³⁹ Şair bu beyitte Çamlıca yer adındaki “çam” kelimesiyle “dağ, bağ, Dağıstan” arasında anlam ilişkisi kurmuştur.

bilinen şairlerdir. Bilâdiye türünde şiir yazan bir isim de Osman İzzet'tir. İzzet bilâdiyesini mevcut bilâdiyelerle aynı şekil (kaside) ve vezinde (fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün) yazmıştır. Şairin bilâdiyesinin kafiyesi ise diğer bilâdiyelerden farklıdır. İzzet, bilâdiyesini Derviş Ömer, Lutfi, Zihni ve İştîbî Ahmed gibi Ferdî'ye nazire veya zeyl olarak yazmamıştır. Şairin bilâdiyesi dil ve anlatım olarak bilâdiye geleneğine uygundur. Bilâdiyelerde yer adlarının, kelimenin hem sözlük anlamını hem de yer adını çağrıştıracak şekilde kullanımı, yaygın bir anlatım yoludur. İzzet de bu anlatım yoluna yer vermiştir. Şair bilâdiye geleneğinde olduğu gibi farklı kelimeleri yan yana getirerek, bir kelimenin son hecesi ile sonraki kelimenin hecelerini birleştirerek, yazımı veya sesletimi benzeyen sözcük kullanılarak yer adını çağrıştırmıştır.

İzzet'in bilâdiyesi dil ve anlatım olarak bilâdiye geleneğinin bir devamı olsa da bazı yönlerden diğer bilâdiyelerden ayrılmaktadır. Şair, bilâdiyesini bir şehir methiyesi olarak tasarlamıştır. Şiirde kaside geleneğine uygun gelecek şekilde III. Selim'i metheden ve onun için duada bulunan şair, birçok beyitte İstanbul'u methetmiştir. Bu doğrultuda İstanbul, Osmanlı'nın hâkimiyeti altında bulunan şehir ve ülkelerle; Avrupa, Önasya, Güneydoğu Asya'daki şehir ve ülkelerle; devletin doğudaki en büyük siyasi rakibi olan İran'la karşılaştırılmıştır. Şair, İstanbul'un bazen semtlerini bazen de bir köşkünü karşılaştırmaya dâhil etmiştir. Ülke ve şehirlerin meşhur yönleri ve şahsiyetleri dile getirilmiş ve bu yönlerden buraların/bu kişilerin İstanbul'a hayranlık duydukları yahut İstanbul'un gerisinde kaldıkları vurgulanmıştır. İzzet bilâdiyesinde zikrettiği yerlerin ve orada yaşayanların bazı özelliklerine de yer vermiştir.

İzzet'in bilâdiyesi, bilâdiyeler arasında en uzun olanıdır. Lutfi'nin 19, Mecdî'nin 28, Zihni'nin 41, Derviş Ömer'in 46, Ferdî'nin -yeni bulunan nüshalarla- 51, İştîbî Ahmed'in 60 beyitten oluşan bilâdiyelerine karşılık İzzet'in bilâdiyesi 101 beyitten oluşmaktadır. Lutfi bilâdiyesinde 30, Mecdî 38, Zihni Efendi 100, Ferdî 136, Derviş Ömer 139 ve İştîbî Ahmed Efendi 146 yer adına yer vermiştir. İzzet'in bilâdiyesi içerdiği yer/belde isimlerinin sayısı bakımından da bilâdiyeler arasında birincidir. Şair bilâdiyesinde 200 belde/şehir/ülke ismine yer vermiştir. İzzet'in bilâdiyesinde adı geçen yerler şunlardır: Abaza, Acem, Adana, Afyon, Ağvan, Ahıska, Akdeniz, Akka, Akkirman, Akmeşe, Alaşehir, Almanya, Anadolu, Antakya, Antep, Arabistan, Arnavut(luk), Aydın, Azak, Azez, Bağdat, Bahçesaray, Bahr-i Siyah (Karadeniz), Balkan, Basra, Bayburt, Bedahşan, Belh, Bender, Bengal, Beyza, Boğar Kalesi, Boğdan, Bolu, Bosna, Budin, Buhara, Bulgar(istan), Bulgurlu, Bursa, Bükreş, Ceneviz, Cidde,

Cihanabad, Cürcan, Çaldıran, Çamlıca, Çerkez, Çıldır, Çin, Dağıstan, Dağlı, Diyarbakır, Edirne, Eflak, Engüri (Ankara), Ermeni(istan), Erzincan, Erzurum, Eskişehir, Faş, Felemenk, Ferahabad, Fransa, Frengistan, Fuhşan, Galata, Gelibolu, Gerede, Gilan, Girit, Gümüştane, Gürcistan, Habeş(istan), Halep, Halil Rahman, Hama, Hanya, Hırvat(istan), Hısnımansur (Adıyaman), Hıta, Hicaz, Hille, Hind(istan), Horasan, Hotin, Humus, Irak, İsfahan, İbrail, İlanlı (Yılanlı), İngiliz, İran, İsmail, İstanbul, İştıp, İzmir, Kadıköy, Kâğıthane, Kâmil, Kandeher, Kandıye, Kaplıca, Karabağ, Karadağ, Karaharman, Karahisar, Karaman, Karasu, Karesi, Karlılı, Kars, Kaşan, Kefe, Keşan, Kırım, Kırkkilise, Kızılelma, Kilis, Kıracıhanı, Kireçhane, Konya, Kudüs, Kûfe, Kulelibahçe, Kuşadası, Kürdistan, Leh(istan), Macar(istan), Maçın, Mağrib, Manastır, Maraş, Maşrak, Medine, Mekke, Metin, Mısır, Misis, Mora, Moskova, Mevsıl (Musul), Nazilli, Nemçe, Nihavent, Niksar, Niş, Nişabur, Okmeydanı, Oltu, Öküzlimanı, Özbek(istan), Pazar, Portekiz, Rakka, Revan, Rim (Roma), Rize, Ruha (Urfa), Rum, Rusçuk, Rüknebad, Safa, Sakız, Samsun, Sayda, Selanik, Semendire, Semerkant, Sille, Sind, Sindan, Sinop, Siroz, Sivas, Sofya, Şam, Şiran, Şiraz, Şirvan, Taif, Tatarpazarı, Tavşanlı, Tebriz, Teftazan, Tiflis, Tire, Tokat, Trabzon, Tunayalısı, Tus, Tutrakan, Umman, Uşak, Üsküdar, Üsküp, Varna, Venedik, Vidin, Yafa, Yaş, Yemen, Yenice, Yenikale, Yenişehir, Yunan(istan), Zağra. Bu yer adlarından Alaman, Arnavut, Çerkez, Habeş, Felemenk, Fransa, İngiliz, Leh, Macar, Özbek, Rim (Roma) şiirde hem millet adını hem de yer adını karşılayacak şekilde kullanılmıştır. Abaza, Bulgar, Ceneviz, Çerkez, Ermeni, Hırvat, Rum, Yunan ise daha çok millet adı olması yönüyle ön plana çıkarılmıştır. Şiirde geçen bazı kelimelerin yer adı olup olmadığı ise belirlenememiştir. Bu kelimeler şunlardır: ayine, bahr-i muhit, elvan, fındıkçı, irfan, mualla, mahbup, taş ahur, saire. İzzet bilâdiyesinde diğer bilâdiyelerden farklı 119 yer adı kullanmıştır. Şair, kendisinden önceki bilâdiyelerden bu yönüyle de farklılık göstermektedir. Tüm bu yönleriyle İzzet'in şiirinin bilâdiye geleneği içinde önem arz ettiği görülmektedir. Son söz olarak bilâdiye türünün özellikleri ve türe dair istatistiklerin bulunacak yeni bilâdiyelerle -ihtimal dâhilinde- değişebileceği unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

Aka, B. (2020). Divan şiirinde kaplıca redifli gazeller. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*. 6(1), 1-15.

- Aksoyak, İ. H. (2007). Feyzullah Efendi'nin mesâiri ile Lutfî'nin Ferdî'nin bilâdiyesine zeyli. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Özel Sayı*. 37-51.
- Altan, E. (2013). Yafa. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 43*. İstanbul: TDV Yayınları, 171-174.
- Arslan, M. (2018). Divan edebiyatında şehirler üzerine yazılan şiirler ve bunlar arasında Amasya şiirleri. *Uluslararası Amasya Şairleri Bilim Şöleni 04-06 Ekim 2018 Amasya Bildiriler Kitabı*. M. F. Köksal, S. Murat, M. İlhan (ed.), Ankara: KIBATEK Yayınları.
- Aruçi, M. (2013). Yenipazar. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 43*. İstanbul: TDV Yayınları, 468-471.
- Aydın, M. (2008). Revan. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 35*. İstanbul: TDV Yayınları, 26-29.
- Aydın, M. (2010). Şirvan. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 39*. İstanbul: TDV Yayınları, 204-206.
- Aydın, M. (2016). Faş. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Ek-1*. İstanbul: TDV Yayınları, 443-445.
- Balta, E. (2009). Serez. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 36*. İstanbul: TDV Yayınları, 556-558.
- Batıslam, H. D. (2009). Şehir şiirleri ve Şeyhülislâm Yahyâ'nın Edirne gazelleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 39, 483-498.
- Bilge, M. L. (1989). Akkirman. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 2*. İstanbul: TDV Yayınları, 269-270.
- Bilge, M. L. (1993). Cidde. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 7*. İstanbul: TDV Yayınları, 523-525.
- Bilge, M. L. (1997). Halîl. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 15*. İstanbul: TDV Yayınları, 305-307.
- Bingölçe, F. (2010). *Osmanlı argosu sözlüğü*. Ankara: AltÜst Yayınevi.
- Bostan, İ. (1988). Ahıska. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 1*. İstanbul: TDV Yayınları, 526-527.
- Boşkov, V. (1980). Türk edebiyatında şehir şiirleri ve şehir mersiyeleri. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*. 12, 69-76.

- Boz, E. (2007). *Hakîkî Dîvânı karşılaştırmalı metin*. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10613,girispdf.pdf?0> (erişim tarihi: 23.01.2016).
- Çakır, M. (2010). Bilinmeyen bir bilâdiye metni: esmâ-yı bilâd-ı Mecdî. *Journal of Turkish Studies (Walter G. Andrews Armağanı I)*. 34(I), 173-182.
- Çapan, P. (2004). Tezkirelerde İstanbul'un ele alınışı. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. XXXI(81), 25-52.
- Çetin, K. (2018). Klâsik Türk şairlerinin kaleminden Mağrib, Habeş ve Sudan. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 63, 35-57.
- Çokuğraş, I. (2013). *İstanbul'da marjinalite ve mekân (1789-1839): bekar odaları ve meyhaneler*. Yayınlanmamış doktora tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- David, G. (1992). Budin. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 6*. İstanbul: TDV Yayınları, 344-348.
- Demirkazık, H. İ. (2009). *18. Yüzyıl şairi Mustafa Fennî Dîvânı (inceleme-tenkitli metin-dizin)*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Demirkent, I. (2005). Misis. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 30*. İstanbul: TDV Yayınları, 178-181.
- Dilçin, C. (2011). Divan şiirinde çağrışım ögesi olarak yer adları. *Divan Şiiri ve Şairleri Üzerine İncelemeler*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Eflatun, M. (2003). Şehir medhiyelerine bir örnek: Akşehir medhiyesi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*. 26, 273-278.
- Emecen, F. (1989). Akka. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 2*. İstanbul: TDV Yayınları, 265-267.
- Emecen, F. (2001). İsmail. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 23*. İstanbul: TDV Yayınları, 82-84.
- Ercan, Ö. (2007). Arayıcızâde Ferdî ve eserleri Hikâye-i Erdeşîr ü Şâpûr ve Esmâ-yı Büldân. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 12, 71-93.
- Erdoğan, M. (1997). Abdüllatîf Râzî ve Ankara methiyesi. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. 550, 356-359.

- Eroğan, M. (2012). Gözden kaçmış bir xvi. asır şâiri: Celâl-zâde Mustafa'nın oğlu Mahmûd Efendi ve Konya, İstanbul ve Edirne medhiyeleri. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 10(2), 300-325.
- Eroğlu, S. (2008). Türk edebiyatında miyâhiyye türüne bir örnek: Hâsib Efendi'nin miyâhiyyesi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 15, 429-439.
- Ersoy, E. (2011). Biladiye türünün yayımlanmamış bir örneği: İştîbâ Ahmed Efendi'nin bilâdnâmesi. *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. 21, 61-72.
- Eyice, S. (1992). Bender Kalesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 5*. İstanbul: TDV Yayınları, 431-432.
- Gökbilgin, M. T. (1971). Karaharman Dobruca'nın kaybolmuş bir köyü. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*. 2, 289-296.
- Gökhan, A. ve Erçavuş, D. (2018). Hâfız-ı Şîrâzî ve âb-ı hayât. *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 1, 113-132.
- Güler, K. (1996). XIX. asır şuarâsından Ârifi ve Pesendi'nin Kütahya methiyeleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 7, 279-285.
- Gümüş, S. (1993). Cürcânî Seyyid Şerif. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 8*. İstanbul: TDV Yayınları, 134-136.
- Gündüz, F. (2007). Okmeydanı. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 33*. İstanbul: TDV Yayınları, 339-340.
- Halaçoğlu, Y. (1988). Adıyaman. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 1*. İstanbul: TDV Yayınları, 377-379.
- Kaplan, H. (2016a). Mahallî şairin mahallî coğrafyası: Kütahyalı Rahîmî'nin şiirlerinde yer adları. *Divan Araştırmaları Dergisi*. 17, 121-172.
- Kaplan, H. (2016b). Divan şiirinde Karaman. *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası*. 26(2), 205-239.
- Kaplan, Y. (2015). Klasik Türk edebiyatında sahil-nâmeler ve Derviş Hilmî Dede'nin sahil-nâmesi. *Route Educational and Social Science Journal*. 2(2), 148-159.

- Kaplan, Y. (2016). Klasik Türk edebiyatında bilâdiyyeler ve Zihnî Efendi ile İştibî Ahmed Efendi bilâdiyyeleri. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*. 13(1), 102-124.
- Kaplan, Y. (2017). Lale Devri İstanbul'unda padişah bahçelerini anlatan manzum bir eser: Hıfzî ve mesâiri. *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. 15(1), 307-330.
- Karacasu, B. (2007). Türk edebiyatında şehrengizler. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. 5(10), 259-313.
- Karacasu, B. (2008). Esmâ-yı bilâd-ı Ferdî: Kurnaz yayımına katkı. *Journal of Turkish Studies (Şinasi Tekin Hatıra Sayısı III)*. 32 (I), 257-271.
- Karpat, K. (1992). Balkanlar. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 5*. İstanbul: TDV Yayınları, 25-32.
- Karpat, K. (1994). Eflak. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 10*. İstanbul: TDV Yayınları, 466-469.
- Kırımlı, H. (2002). Kerç. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 25*. İstanbul: TDV Yayınları, 275-276.
- Kiel, M. (2001). Karlı-ili. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 24*. İstanbul: TDV Yayınları, 499-502.
- Kiel, M. (2007). Niş. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 33*. İstanbul: TDV Yayınları, 147-149.
- Kiel, M. (2008). Rusçuk. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 35*. İstanbul: TDV Yayınları, 246-250.
- Kiel, M. (2012). Varna. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 42*. İstanbul: TDV Yayınları, 524-527.
- Kiel, M. (2013). Vidin. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 43*. İstanbul: TDV Yayınları, 103-106.
- Kiel, M. (2013). Yenişehir. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 43*. İstanbul: TDV Yayınları, 473-476.
- Kiel, M. ve Alexander, J. (2005). Mora. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 30*. İstanbul: TDV Yayınları, 280-285.
- Kiel, M. ve Boykov, G. (2011). Tatarpazarcığı. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 41*. İstanbul: TDV Yayınları, 170-172.

- Kolodziejczyk, D. (1998). Hotin. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 18*. İstanbul: TDV Yayınları, 253-254.
- Kurnaz, C. (1997). Arayıcızâde Hüseyin Ferdî ve Derviş Ömer Efendi'nin bilâdiyeleri. *Divan Edebiyatı Yazıları*. Ankara: Akçağ Yayınları, 230-252.
- Kurtuluş, Y. (1993). Cürcân. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 8*. İstanbul: TDV Yayınları, 131-132.
- Kutlar, F. S. (2011). Klasik Türk şiirinde şehir hicivleri ve Arpaemînzâde Mustafa Sâmi'nin Edirne kasidesi. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 6(2), 1-16.
- Maxim, M. (2000). İbrail. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 21*. İstanbul: TDV Yayınları, 363-366.
- Maxim, M. (2002). Kili. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 26*. İstanbul: TDV Yayınları, 1-3.
- Özcan, A. (1992). Boğdan. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 6*. İstanbul: TDV Yayınları, 269-271.
- Özcan, A. (2009). Sind. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C.37*, İstanbul: TDV Yayınları, 242-244.
- Özcan, A. (2010). Şah Cihan. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 38*. İstanbul: TDV Yayınları, 251-252.
- Özen, Ş. (2011). Teftâzânî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 40*. İstanbul: TDV Yayınları, 299-308.
- Özgüdenli, O. G. (2010). Şiraz. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 39*. İstanbul: TDV Yayınları, 182-184.
- Öztoprak, N. (2004). Fennî ve İzzet Efendinin sahilnameleri ve bu sahilnamelerde Üsküdar. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*. 11, 111-148.
- Öztürk, Y. (2002). Kefe. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 25*. İstanbul: TDV Yayınları, 182-184.
- Sarkaya, E. (2008). *Ebubekir Celâlî Divanı: karşılaştırmalı metin-inceleme*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Sarıköse, B. (2008). *Osmanlı döneminde sille*. Yayınlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Selçuk, B. (2014). Bir şehir medhiyesi: Nergisi'nin saray kasidesi. *International Journal of Language of Language Academy*. 2/3, 27-39.
- Sezen, T. (2006). *Osmanlı yer adları (alfabetik sırayla)*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Sona, F. (2012). *İsmail Hikmeti ve Divânı*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şehsüvaroğlu, H. Y. (1961). Beylerbeyi Sahil Sarayı. *İstanbul Ansiklopedisi*. İstanbul: Reşat Ekrem Koçu ve Mehmet Ali Akbay Neşriyatı, 2690-2698.
- Şemseddin Sami (1995). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Tığlı, F. (2007). Klâsik Türk edebiyatında şehrengiz çalışmaları hakkında bibliyografya denemesi. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 2(4), 763-770.
- Tuncel, M. (2002). Kırklareli. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 25*. İstanbul: TDV Yayınları, 479-481.
- Turan, S. (2010). Mihrî Hatun Divanı'nda şehir methiyesine bir örnek: Lâdik. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 3(10), 597-604.
- Yavuz, Y. Ş. (1992). Beyzâvî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 6*. İstanbul: TDV Yayınları, 100-103.
- Yazıcı, G. E. (t.y.). *Edirmeli Kâmi ve Divânı*. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10619,kamipdf.pdf?0> (erişim tarihi: 27.02.2016).
- Yekbaş, H. (2015). Malatyalı Necâti ve şehir methiyeleri. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. 15, 377-401.
- Yeniterzi, E. (2010). Klasik Türk şiirinde ülke ve şehirlerin meşhur özellikleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Klasik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı*. 3(15), 301-334.
- Yıldız, E. (2018). Klasik Türk edebiyatında şehir şiirleri ve Revâni'nin yayımlanmış Divanı'nda yer almayan Medine kasidesi. *International Journal of Language Academy*. 6(2), 120-143.

İZZET'İN BİLÂDİYESİ

Kaşide-i Esmâ'-ı Büldân Der-Sitâyiş-i Şehenşâh-ı Cihân u Hâkân-ı
Devrân Cenâb-ı Hazret-i Sultân Selîm Hân Halleda'llahu Saltanatuhu

[Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün]

- 1 Yümn-i tevfiğ ile ta'dâd ideyim büldânı [23b]
Ola Sultân Selîm ile anî 'unvânı
- 2 Ferdî-i Mar'aşî bir vaqt ile ta'dâd itmiş [24a]
Koymamış şî'rine 'aşrında olan hâkânı
- 3 Bir kaşide ola evşâf-ı şehândan 'ârî
Cism-i bî-rûh gibidir kimse begenmez anı
- 4 Şâ'ir oldur ki kaşâyidleriñ 'unvânında
Vaşf ide şânına şâyeste şeh-i devrânı
- 5 Ol kadar vaşf ideyim rif'at-ı şânını şehîñ
Yedi **eflâk**ı degil öte geçe keyvânı⁴⁰
- 6 Zıll-ı Hâkdır irişür anlara feyz u ilhâm
Şeyh-i Ekber dimiş aqtâbdan olur şâhânı
- 7 Hâk te'âlî bize bir pâdişeh ihsân itmiş
Şâhib-i seyf u kalem mağz-ı 'inâyet kânı

⁴⁰ Bugünkü Romanya'nın güney kısmını oluşturan Eflak, kuzeyde Karpat dağları, güney ve güneydoğuda Tuna nehriyle çevrili bir alandır. Bu bölgeye Osmanlı döneminde özel bir idari statü tanınmıştır (Karpat, 1994, s. 466).

- 8 Fârisü'l-hayl-i hüner pâdişeh-i dâd-âver
Mazhar-ı feyz-i zafer kalbi dahı nûrânî
- 9 'İlm ü 'irfân u suhandânî añâ dâd-ı Hudâ
Remy-i [tûr] ile tûfeng mevhibe-i Rabbânî
- 10 Desti miftâh-ı defâyinle künûz-ı ihsân
Raşş-ı ikbâli geçüp cümle selef şâhânî
- 11 Nüşâ-i fazl u hüner zât-ı hümâyûnı anî
Görmedi çeşm-i cihân böyle şeh-i 'irfânî
- 12 Anı vaşf eylemeyüp yâ kimi vaşf eyleyelim
Vaşf ider şâ'ir olan pâdişeh-i zî-şânî
- 13 Âl-i 'Osmâna zevâl virmeye Mevlâ dâ'im
Rûb'-ı meskûna degin cârî ola fermânî
- 14 Pâdişâhâne olup şeh-i **Sitanbul**da maşar
Belde-i tayyibedir bir şeh(i)r olmaz şânî
- 15 Âl-i 'Osmân iledir şeh-i **Sitanbula** şeref
Şeş cihât içre anıñçün yok anıñ akrânî

- 16 Bâ-huşûş anda ola **Mekke Medîne** şâhı
Maşrık u **mağribe** tercih olur elbet şânı⁴¹
- 17 Saltanatla ola Sultân Selîm anda muķim
Haķ haķâlardan emîn eyleye her dem anı
- 18 Bir yere gelse **Haleb Mısır** ile **Şâm** u **Bağdâd**
Şehr-i **İstanbul**a hemtâ olamaz bünyânı
- 19 **Çîn** ü **Mâçîn** ile ger **Kâmil** ü **Hind** ü **Sinde**
Beñzedir ise haķâ ide **Hıta** hâķâmı⁴²
- 20 Buña beñzer nesi var memleket-i Fağfûrûñ
Tutalım olmuş anıñ kâse ile fîncâmı
- 21 Kadri efzûndur anıñ **Hindde Cihân-âbâda**
Nice **Bengâle**ye beñzer diye Hind şâhı anı⁴³

⁴¹ Maşrık, Mısır'ın doğusunda kalan Suriye, Irak; Mağrib, Mısır'ın batısında kalan Cezayir, Fas gibi ülkeler için kullanılır (Çetin, 2018, s. 42).

⁴² Türkistan'ın doğusunda ve Tarım'ın güney-batısındaki çöllerde ve bunların güneyindeki dağlarda yaşayan bir Türk kabilesine Maçin denir. Çin'in güney bölgesi kabilenin adından dolayı Maçin adıyla anılmıştır (Yeniterzi, 2010, s. 321). Sind adının aslı Eski Farsçada Hindu, Grekçede Indos, Latinceye Indus ve Hint dillerinde Sindhu şeklinde bir nehrin adı olarak kullanılan Sanskritçe sindhu (nehir) kelimesidir. Arap coğrafyacıları Uman deniziyle Keşmir dağları arasında kalan bölgeye Sind demişlerdir (Özcan, 2009, s. 242). Hıta, Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nin güneybatısında bir ildir (Yeniterzi, 2010, s. 313). Kâmil (?) hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır.

⁴³ Cihanabad, Şah Cihan'ın kurduğu ve bugün Hindistan'ın başkenti olan Delhi şehridir (Özcan, 2010, s. 252). Bengal, Hindistan'da yer alan bir eyalettir.

22 Var mıdır **Belh** u **Buhârâ**da nazîrin görmüş

Böyle bir şeh-i mu'allâ vü metîn bünyânı⁴⁴

23 Bu halâvet 'acebâ var mı **Semerķand**da dağı [24b]

Ķandehâr ile **Bedağsâna revândır** şânı⁴⁵

24 Resmini görse eger Hâfız-ı **Şîrâzî** anıñ

Rük(ü)n-âbâd ile vaşf itmez idi **Îrânî**⁴⁶

25 Buña beñzer 'Acemiñ var mı müferrih şehri

Seyr idenden şoralım **Tebrîz** ile **Ķâşânı**⁴⁷

26 **İşfahân**ında bunun gibi maķâmı var mı

Yoķ 'aşîrân u **nişâbûr**da bu **rûhânî**⁴⁸

27 Bir **ķireçhânedir** **İstanbul**a nisbet **Ķorasân**

Taht-gâh eylemiş anı 'Acemistân hânı⁴⁹

⁴⁴ Afganistan'ın kuzeyinde yer alan Belh'in ve Özbekistan sınırları içinde bulunan Buhara önemli birer ilim ve kültür merkeziydi.

⁴⁵ Semerkant, Özbekistan'da yer alan, Timur'un başkent olarak da kullandığı tarihi bir şehirdir. Kandehar, Afganistan'ın güneyinde yer alan bir şehirdir. Bedağsan, Afganistan'ın kuzeydoğusunda yer alan, edebiyatımızda lal taşıyla meşhur şehirdir (Yeniterzi, 2010, s. 308-318). Revan, tarihte Osmanlılar ve Safevîler arasında sık sık el değiştiren, bugün Ermenistan'ın başkenti olan şehirdir (Aydın, 2008, s. 26).

⁴⁶ Şîraz, İran'ın güneyinde yer alan tarihi şehirdir. İran kültür tarihinde önemli bir yere sahiptir. Şairler şehri olarak da bilinir (Özgüdenli, 2010, s. 182-184). Rûknabad, Şîraz'ın önemli nehirlerinden birinin adıdır. Hâfız-ı Şîrâzî bu nehrin suyunu şîirlerinde methetmiştir (Gökhan ve Erçavuş, 2018, s. 123).

⁴⁷ Tebriz, İran'ın kuzeybatısında yer alan tarihi şehirdir. Kaşan, İran'ın çinileriyle ünlü şehridir (Yeniterzi, 2010, s. 319-328).

⁴⁸ İsfahan, Türk musikisinde bir makam adıdır. Safevîlere başkentlik yapmış bir şehirdir. Nişabur, Türk musikisinde bir makam adıdır. İran'da tarihi bir şehirdir. İsfahan, Nişabur, Aşiran ve Ruhani musikide makam adı olmaları yönüyle birbiriyile ilişkilidir. Ruha aynı zamanda Urfa'nın eski adlarından biridir.

28 Görse bir kerre 'Acem şâhı **Ferah-âbâdı**
Üste virirdi **Nihâvendi** ile **Şirvânı**⁵⁰

29 **Ķâđıköyüne** eger gelse idi **Beyzâvî**
Anda tefsîre şürü' ider idi **Ķur'ânı**⁵¹

30 Görseler medresesin Seyyid ile Sa'deddîn
İstemezlerdi hemân belde-i **Teftâzânı**⁵²

31 **Ķûsı** terk eyler idi görse eger Firdevsî
Seyre **İstanbula** gelsün var ise iz'ânı⁵³

32 Mir Üveysoğlu eger görse bu **İstanbul**
Bir pula almaz idi memleket-i **Ağvânı**⁵⁴

⁴⁹ Horasan, İnan'da bir eyalet olup tarihte dini açıdan önemli bir merkez olmuştur. Kelimenin tuğla tozu ve süzme kireçten yapılan bir sıva harcı anlamı da vardır. Bu anlamıyla Kireçhane arasında ilişki kurulmuştur. Kireçhane İstanbul'da bir mahalle olup kireçlik yer, kireç ocağı anlamına da gelmektedir.

⁵⁰ Ferahabad, 18. yüzyılda Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın damadı Kaptan Mustafa Paşa'nın Beylerbeyi sahilinde yaptırdığı köşktür (Şehsuvaroğlu, 1961, s. 2691 akt. Kaplan, 2017, s. 318). Nihavent, Türk musikisinde bir makam adıdır. Aynı zamanda İnan'da yer alan tarihî bir şehirdir. Şirvan, bugün Azerbaycan'da yer alan bir bölge olup tarihte ipek ve yün dokumacılığında meşhurdur (Aydın, 2010, s. 204-206).

⁵¹ Beyzâ, İnan/Şiraz yakınlarında bir kasaba olup meşhur müfessir ve Şâfiî fakihi Kadı Beyzâvî'nin doğum yeridir (Yavuz, 1992, s. 100). Beyitte Kadıköy ile Beyzavî'nin kadılığı arasında ilişki kurulmuştur.

⁵² Teftâzân, Horasan'ın Nesa vilayetine bağlı bir kasaba olup meşhur âlim Sadeddin Teftâzânî'nin doğum yeridir. Beyitte Seyyid ile kastedilen Teftâzânî'nin çağdaşı âlimlerden Şerif el-Cürcânî'dir. Sadeddin ise Teftâzânî'nin kendisidir. Bu iki isim arasındaki tartışmalar ve ihtilaflar meşhurdur (Özen, 2011, s. 299-308).

⁵³ Tus, İnan'da yer alan tarihî bir şehirdir. *Şeh-nâme*'nin müellifi Firdevsî buralıdır.

⁵⁴ Ağvan (Ahvan), Şirvan'ın halk arasındaki isimidir (Aydın, 2010, s. 204).

- 33 Fâ`ide eyler idi şâh-ı **'Acem** şübhe mi var
Ger değişseydi **Kâğıdhâne** ile **Cürcânı**⁵⁵
- 34 **Çaldıran** cengini güç eyleyeli şâh-ı **'Acem**
Yâd ider seyf-i Selîm ile Süleymân Hâmî⁵⁶
- 35 **Çamlıca** bâğı şafâ ehline dâğ üsti bâğ
N`eyleriz bâğı⁵⁷ olan ülke-i **Dâğıstânı**⁵⁸
- 36 Şanki bir beldesidir **Kûfe 'Irâk** ile **Hicâz**
Qulle bâğçesi deger **Özbek** ile **Gilânı**⁵⁹
- 37 **'Arabistân** u **Habeş** mülk-i **Yemen** tâ`ifesi
Âl-i 'Osmâna ne mümkün ideler tuğyânı
- 38 Ne **Diyârbekr** ü ne **Mevşıl** ne uyar **Başra** aña
Vardır **İstanbuluñ** anlara hezâr rüçhânı⁶⁰

⁵⁵ Cürcan, Hazar Denizi'nin güneydoğusunda yer alan tarihî bir şehirdir (Kurtuluş, 1993, s. 131).

⁵⁶ Çaldıran, Van'ın bir ilçesidir. Beyitte de vurgulandığı gibi Safevîler (Şah İsmail) ile Osmanlılar (Yavuz Sultan Selim) arasındaki Çaldıran Savaşı 1514'te bu ovada olmuştur.

⁵⁷ Kelime bâğı okunacak/anılaşılacak şekilde tevriyeli kullanılmıştır.

⁵⁸ Dağıstan, bugün Kafkasya'nın kuzeydoğusunda Rusya'ya bağlı özerk bir cumhuriyettir. Osmanlıların toprağı iken sık sık İran ve Rusya saldırılarına muhatap kalmıştır.

⁵⁹ Kûfe, Irak'ta Necef ile Kerbela arasında yer alan şehirdir. Hicaz, Arabistan yarımadasında Kızıldeniz'in doğu sahili boyunca uzanan ve Haremeyn ile mikat yerlerini içine alan coğrafi bölgedir (Küçüktaşçı, 1998, s. 437). Kulle Bahçesi (Kuleli), şimdiki Kuleli Askerî Liseni'nin yerine Fatih Sultan Mehmed döneminde "Papaz koruluğı" diye adlandırılan bölgede kuleli bir manastır vardı. Zamanla koru, kuleden dolayı Kuleli Bahçe veya Kule Bahçesi diye adlandırılmıştır. Kanuni Sultan Süleyman da Kuleli Bahçe sınırları içinde bir kasır yaptırmıştır (Kılıç, 2017, s. 319). Gilan, İran'da yer alan bir bölgedir. Bu bölgenin dağları zengin ormanlarla kaplıdır (Yazıcı, 1996, s. 68).

- 39 Görmemiş kimse bunun gibi hemân hışn-ı haşın
Neşr olur anda 'adâletle şehin fermânı
- 40 **Mar'aş** u **Rağça** 'Azez ile **Kilis Kürdistân**
İçlerinde bulunur ehl-i hüner 'irfânı⁶¹
- 41 İder, 'Antâkiyenin halkı müsâfirden ibâ
Olsa Mûsâ-yı Kelim ile Hız(ı)r mihmânı
- 42 'Akka vü Şayda Yâfa ile 'Ayıntâb halkı
Eylemez hîç birisi pâdişeh 'işyânı⁶²
- 43 **Adana** ile [Mi]sis bir taş âhûrî yerdîr
Şanki **İstanbulun** anlar bir **Öküzlimânı**⁶³
- 44 Sûfidir **Hille Hamâ** ile **Humûşun** halkı [25a]
Görmege **Kudse** gider cây-ı **Halîl Rahmânı**⁶⁴

⁶⁰ Mevsîl/Musul ve Basra Irak'ta yer alan iki şehirdir. Basra, Irak'ın ikinci büyük şehridir. Hulefâ-i Râşidîn zamanında yıldızı parlamış, Emevîler ve Abbasîler döneminde büyük, zengin ve gelişmiş bir şehir olmuştur (Yeniterzi, 2010, s. 308).

⁶¹ Rakka, Suriye'nin kuzeyinde yer alan tarihî bir şehirdir. Azez de Suriye'nin kuzeyinde Kilis'in tam karşısında yer almaktadır.

⁶² Akka, Filistin'in batı kıyısında bulunan sahil şehridir. Lübnan'ın Akdeniz kıyısında yer alan bir şehridir (Emecen, 1989, s. 265-267). Yafa, Doğu Akdeniz'in Filistin sahilinde bir liman şehridir (Altan, 2013, s. 171-174).

⁶³ Öküzlimanı, Üsküdar ile Kuzguncuk arasında yer alan ve Paşalimanı olarak da bilinen tarihî limandır. Misis, bugün Yakapınar olarak bilinen Adana'ya bağlı, Ceyhan nehri kıyısında tarihî bir şehirdir (Demirkent, 2005, s. 178-181).

⁶⁴ Hama, Suriye'nin orta kesiminde Asi nehri üzerinde yer alan bir şehirdir. Humus ise Suriye'nin batısında yer alan büyük şehirlerden biridir. Hille, Irak'ın ortasında Fırat nehri üzerinde yer alan bir şehirdir. Halil Rahman, Kudüs'ün yaklaşık 32 km güneybatısında yer alan Halil şehrinin adıdır (Bilge, 1997, s. 305).

45 **Konyan**ın var şerefi hâzret-i Mevlânâdan
Karaman hâcıları 'ucb u riyânın kânı

46 **Eski şehri**n yerine **yeñi şeh(i)r** olsa binâ
Yine andan şeref-efzâ olur **Oğmeydân**⁶⁵

47 **Burusa** oldu **qarâr-gâh**-ı mülûk-i eslâf
Evliyâ meskenidir çokdur anıñ 'irfânı

48 **Yenice** çıktı duhânı felege '**uşşâkı**n
Yüregi **dâğlı**dır **ana tolı** şun fincânı⁶⁶

49 **Tire**lenmez gözi **aydın** olur elbet anıñ
Toldıran hâk-i reh-i şâh ile sürmedânı⁶⁷

50 **Şayda tavşanlı** ile **kuşat**asına çıksa
Aldırır bir **zağara** şâh-ı cihân mürğânı⁶⁸

51 **Kara hışârda afyûnu** yedi tiryâkî
'Ayb olmaz hezeyân söylese var buhrânı⁶⁹

⁶⁵ Yenişehir, uzun yıllar Osmanlı hâkimiyetinde kalmış, bugün Yunanistan'da yer alan tarihi bir şehirdir (Kiel, 2013, s. 473-476). İstanbul'da Şişli ve Kasımpaşa arasında Haliç'e bakan sırtlarda yer alan semttir (Gündüz, 2007, s. 339).

⁶⁶ Dağlı adında Maraş ve Yanya vilayetlerine bağlı nahiyeler vardır. Osmanlılar zamanında gerek Anadolu'da gerekse Yunanistan'da Yenice adında birçok nahiyeye ve kaza vardır.

⁶⁷ Bugün İzmir'e bağlı bir ilçe olan Tire, tarihte Aydınoğulları Beyliğinin önemli merkezlerinden biri olmuştur.

⁶⁸ Tavşanlı, Kütahya ilinin bir ilçesidir. Kuşadası da Aydın'ın ilçesidir. 14. yüzyıldan itibaren uzun yıllar Osmanlı idaresinde kalan Eskizağra, bugün Bulgaristan sınırları içinde yer alan bir şehirdir.

- 52 Üsküdâr u Ğalaða ile berâber tutmam
Erzurûm ile Gümüşhâneyi Erzincâm
- 53 Karş ile Fâş Ahışa ile Olða Bayburd
Şehr-i İstanbula nisbetle Kirâcı Hânî⁷⁰
- 54 Nrk hişâr gerçi Trabzon güzeli fındıkcı
Sinob elması dahı cismi Rize kettânî⁷¹
- 55 Yedi iklimde yok böylece hişn-ı manşûr
Seyr idenler didiler Tiflis ile Kâşânî⁷²
- 56 Görmedi çeşm-i cihân böyle bir a'lâ şehri
Hıfz-ı şâhî ile [mahfûz] ola her bir yanî⁷³
- 57 Belde-i sâ'ireyi bu[ña] müşâbih kılmak
Mûra teşbih⁷⁴ gibidir 'aynî ile şîrânî⁷⁵

⁶⁹ Türkiye'de birçok yer adında Karahisar ifadesine rastlanmaktadır. Bunların en meşhuru Afyonkarahisar'dır.

⁷⁰ Faş, Gürcistan'ın başkenti Tiflis'e 312 km mesafede olup Rion nehrinin Karadeniz'e ulaştığı yerde kurulmuştur. Mingreller ve Gürcülerin Poti şeklinde isimlendirdikleri şehirdir (Aydın, 2016, s. 443). Akıska, Ahışa olarak da bilinen ve günümüzde Akhaltsikhe adını taşıyan şehirdir. Posof ırmağı üzerinde kurulmuş olup Türkiye sınırına 15 km uzaklıktadır (Bostan, 1988, s. 526). Oltu, Erzurum'un bir ilçesidir. Kiracı Hanı şiiirde hem özel bir yer adı hem de bekâr odaları için kullanılmıştır. İstanbul'da Mahmutpaşa'da 18. yüzyılda bu isimde bir han yer almaktadır (Çoğuşraş, 2013, s. 121-122).

⁷¹ Nıksar, Tokat ilinin bir ilçesidir.

⁷² Hısnmansur, Adıyaman ilinin eski adıdır (Halaçoğlu, 1988, s. 377).

⁷³ Alaşehir, Manisa ilinin bir ilçesidir.

⁷⁴ Nüşhada "teşbibe" şeklinde yazılmıştır.

⁷⁵ Mora, Yunanistan'ın güneyindeki tarihî Peloponnesos yarımadasına verilen isimdir (Kiel ve Alexander, 2005, s. 280). Şiran, Gümüşhane ilinin bir ilçesidir.

- 58 Ne kadar **baħr-i siyâh Akdeñize az aķsa**
Rütbesi baħr-i muħîf ile geķer ‘**ummânî**⁷⁶
- 59 Görmedi ķeşm-i felek **Rûm** [u] ‘**Acemde mişlin**
Böyle bir Şehr-i mu‘allâ vü **metîn** bünyânî⁷⁷
- 60 Naķş-ı dîvârına Erjeng ile Behzâd mâ‘il
Resm-i elvân ile **sıvasına** ħayrân Mânî⁷⁸
- 61 Şehr-i **İstanbul** faşl-ı âyîne u[r] **toķatı**
Bir niķe **sille** Őamâr olmaya ħîķ pâyânî⁷⁹
- 62 Var ise mişlini görmüş **kefeden** yaĝ iķşün
Nice teşbih idelim bir **Kırımı Fûĥşânî**⁸⁰
- 63 Revnaķı **Bâĝcesarâyîñ** buña beñzer mi ‘aceb
Yegdir **İstanbulun** andan yine bir bostânî⁸¹

⁷⁶ Azak, Rusya'nın Rostov bölgesinde bir Şehirdir. Azak Kalesi uzun yıllar Osmanlıların hâkimiyeti altında kalmıştır. Umman, Őirde hem okyanus hem de Arap yarımadasındaki bölge anlamında kullanılmıştır.

⁷⁷ Metin, bir dönem Şam vilayetine bir dönem ise Lübnan sancaĝına baĝlı nahiyedir (Sezen, 2006, s. 365).

⁷⁸ Sivas.

⁷⁹ Sille, Konya'da geķmiři eskiķaĝlara kadar uzanan en eski yerleşim yerlerinden biridir. Osmanlı döneminde hızlı bir şekilde gelişme göstermiş, nahiyeye merkezi olmuştur. Bugün Selçuklu ilçesinin bir mahallesidir (Sarıköse, 2008, s. 670-673). Sille ayrıca Őamar ve Tokat ile anlam ilişkisi oluşturacak şekilde kullanılmıştır. Tokat, bir ilimizdir. Ancak beyitte yer alan Tokat'ın, Boĝaz'da Beykoz'da yer alan ve Osmanlı dönemi mesire yerlerinden biri olan Tokat Bahçesi olma ihtimali yüksektir.

⁸⁰ Kefe, Kırım yarımadasının güneydoĝu kıyısında yer alan, Ukrayna'ya baĝlı tarihi bir liman Şehridir (Öztürk, 2002, s. 182). Fuĥşan (Focvani/Fokschany), Romanya'nın doğusunda yer alan bir Şehirdir.

- 64 Zümresinden niçe Rüstem gibi merdâne çıkar
Vaşf iderler **Abâza Çerkes ü Gürcistân**
- 65 Böyle **bender** şeh(i)r olmaz **Hotîn ü Bosna Vidin** [25b]
Şehr-i **İstanbuluñ** anlar olamaz bir yanı⁸²
- 66 **Yeñikal'**esini seyr itmege **İsma'flîñ**
Viririz **Kilyi İbrâ'ili Aşkirmânı**⁸³
- 67 Pek **Selânîk** yüregi ra'şe tutar **Arnavudı**
Kışda **sî rûza** gelürse geçemez **Balkânı**⁸⁴

⁸¹ Bahçesaray, Kırım yarımadasında yer almakta olup tarihte Kırım Hanlığının başkenti olmuştur.

⁸² Bender, Moldova'nın kuzeyinde Dinyester ırmağının kıyısında yer alan bir şehirdir. Osmanlı Devleti'nin Boğdan kıyısındaki serhat kalesidir (Eyice, 1992, s. 431). Hotin, Kuzey Moldova'da Dinyester nehrinin sağ kıyısında yer almaktadır. Bugün Ukrayna'nın küçük bir şehridir (Kolodziejczyk, 1998, s. 253-254). Vidin, Bulgaristan'ın kuzeybatı köşesinin en ucunda Tuna nehrinin sağ kıyısı üzerinde tarihî bir liman şehridir (Kiel, 2013, s. 103).

⁸³ Yenikale, Kerç (Kırım'ın en doğu ucu) şehrinin 10 km kuzeydoğusunda Akıntı Burnu mevkiinde yer alan kaledir (Kırımlı, 2002, s. 275). İsmail, bugün Ukrayna Cumhuriyeti'nde Besarabya'nın güneyinde, Bucak denilen kesimde, Tuna'nın Karadeniz'e dökülen kollarından biri olan Kilya üzerinde Romanya sınırına yakın önemli bir liman şehridir. Türkçe söylenişine benzer şekilde Izmail adıyla anılmaktadır (Emecen, 2001, s. 82). Kili, bugün Ukrayna sınırları içinde bulunan tarihî kale ve şehirdir (Maxim, 2002, s. 1). Asıl adı Braila olan ve 1538-1830 yılları arasında Türk idaresinde kalan İbrail ismi Osmanlı kaynaklarında 16. yüzyıl boyunca Berâyil şeklinde kullanılmıştır. Romanya'nın doğusunda Bükreş'e 165 km. uzaklıkta olup Tuna üzerinde ve birçok ticaret yolunun kavşağında yer alan önemli bir nehir limanıdır (Maxim, 2000, s. 363). Akkirman, Dinyester nehrinin Karadeniz'e döküldüğü yerde, önü sonradan kapanarak kıyı gölü haline gelen bir körfezin sağ kenarında bulunmaktadır. Ukrayna'nın Odesa eyaletinde bir şehirdir (Bilge, 1989, s. 269).

⁸⁴ Selanik, Yunanistan'da tarihî bir şehirdir. Siroz, Yunanistan'ın kuzeydoğusunda bulunan ve Osmanlıların Siroz ve Serez diye adlandırdıkları şehirdir (Balta, 2009, s. 556). Balkan, adını batıdan doğuya uzanan ve Bulgaristan'ı ikiye bölen dağ silsilesinden alan yarımada (Karpas, 1992, s. 25). Beyitte Arnavut hem bir millet hem de bir yer adı olarak kullanılmıştır.

- 68 **Arnavud** şehri ehâlisi olur kâr ehli
Girer **İstanbuluñ** hammâmına hep hûbânı⁸⁵
- 69 **Kandıye Hanya Girit** seddidir **İstanbuluñ**
Devlete şâdık olur cümlesiniñ merdânı⁸⁶
- 70 Şanki bir beldesidir **İştib ü Üsküb Ruscuğ**
Ben değişmem hele **Bulgurlıya Tutrakanı**⁸⁷
- 71 Sıkıdı bir sûfî **bu dîn** tekye-i ‘uşşâkîde
Çıldır yazdı görüp **nâz ile** mahbûbânı⁸⁸
- 72 Sûfîye **şofya** gerek **qablucada** ide **şafâ**
‘İd-i udhiyyede kavurma yapa kurbânı⁸⁹
- 73 Mâlikâne ideli bozcıbaşı **karlı ilin**
Kara başdırdı **karasıyla kara harmânı**⁹⁰

⁸⁵ Bu mısradaki vezin hatası bulunmaktadır.

⁸⁶ Kandıye ve Hanya, Osmanlılar döneminde Girit adasının sancaklarından ikisidir. Bugün Hanya ve Kandıye, Girit adasının tarihi iki büyük şehridir.

⁸⁷ İştib, Kuzey Makedonya devletinin sınırları içinde yer alan eski bir Osmanlı şehridir. Üsküb, ise Kuzey Makedonya'nın başkentidir. Ruscuğ, Bulgaristan'ın dördüncü büyük şehri olup Osmanlı-Rus savaşlarında defalarca yıkılmış tarihi bir şehirdir (Kiel, 2008, s. 246-250). Tutrakanı, Bulgaristan'ın Silistre iline bağlı bir şehirdir (Sezen, 2006, s. 497). Bulgurlu, İstanbul'un Üsküdar ilçesinde bir mahallenin adıdır.

⁸⁸ Budin, 16. yüzyılda Osmanlılar tarafından fethedilmiştir. Bugün Macaristan'ın başkenti olan Budapeşte'nin bir kısmı olup Osmanlılar döneminde bir eyalet merkezidir (David, 1992, s. 348). Çıldır, Ardahan'ın bir ilçesidir. Nazilli, Aydın ilinin bir ilçesidir.

⁸⁹ Kaplıca, divan şairlerinin (Sehî Bey, İshak Çelebi, Necâti, Nev'î) redif olarak kullanıp hakkında müstakil şiir söyledikleri bir yerdir. Şairler özellikle sularıyla ünlü Bursa'yı hamam ve kaplıcaları yönüyle işlemişlerdir (Aka, 2020, s. 1-15).

74 **Ṭunayalısı Edirne Geliboluyla Keşân**

Virir **İstanbul**a **Bağdâd** daķık ü nânî⁹¹

75 Dar olur ise eger ev anı⁹² şat al **bol evi**

Senevî manşıba bakma var ise imkânî⁹³

76 **Niş-i** 'aķreb gibidir şehr-i **İlanlı** halkı

Mâr-ı 'ef'îye bedeldir bir alây bürrânî⁹⁴

77 **Ķara tağ** olsa tayanmaz ġazab-ı pâdişeh

Ķuvvet-i âteş-i ħahrı eridir **sindânî**⁹⁵

78 **Ķara bâġı** gözine bağlaya cümle a'dâ

Ķara şu ile ola dîdeleri zulmânî⁹⁶

79 Devlet-i sâ'ireniñ var ise şehrinde **şafâ**

Cümlesinden yine hoşdur **Saķızın** hûbânı

⁹⁰ Karhili, 1460-1821 arasında Osmanlı hâkimiyeti altında yer alan Batı Yunanistan'da bir Osmanlı sancağıdır. Patras körfezinin kuzeyi ile Arta körfezinin güneyi arasında bulunmaktadır (Kiel, 2001, s. 499). Karesi, bugün Balıkesir ilinin bir ilçesidir. Karaharman, Dobruca'da bugünkü adı Vadu olan deniz kıyısında bir köydür (Gökbilgin, 1971, s. 289)

⁹¹ Tuna, Osmanlılar döneminde Batı Bulgaristan'ı içine alan şehirdir (Sezen, 2006, s. 495). Keşan, Edirne'nin bir ilçesidir.

⁹² Kelime evânî okunacak/anlaşılacak şekilde tevriyeli kullanılmıştır.

⁹³ Bolu.

⁹⁴ Niş, Sırbistan'da eski bir Osmanlı vilayet merkezidir. Bugün Sırbistan'ın ikinci büyük şehri ve ülkenin güney ve güneydoğusundaki en büyük şehirdir (Kiel, 2007, s. 147). İlanlı/Yılanlı adında Anadolu'da ve Balkanlarda muhtelif köyler vardır.

⁹⁵ Bugün Balkanlarda bağımsız bir devlet olan Karadağ, uzun yıllar Osmanlıların hâkimiyeti altında kalmış bir bölgedir. Sindan, Hindistan'da bir dağ ismidir.

⁹⁶ Karabağ, Azerbaycan'da bir bölgedir. Anadolu, Azerbaycan, Balkanlar ve Kırım'da Karasu adıyla bilinen nehirler ve yerleşim yerleri yer almaktadır.

- 80 Âteşe yana **semender** gibi cümle a'dâ
İde Hâk nâr-ı cehennemde mekân nîrânî⁹⁷
- 81 **Kızılelma**ya müşâbih olur **engûri** anî
Bir **manastır**ı deger cümle **Frengistân**⁹⁸
- 82 **Portakâl**ı var ise millet-i 'İsânî eger
Hoş gelür **İzmir**in andan yine bir rümmânî⁹⁹
- 83 **İngilizle Felemenk Lehle Fransa** şehri
Sûk-ı **İstanbul**a gûyâ çuqacı dükkânî¹⁰⁰
- 84 **Bükreş** ü **Yaş** iki kilâridir **İstanbul**un
Venedik şehrine tercîh iderim **Boğdân**¹⁰¹
- 85 Zümre-i **Nemçe Macarla Alaman Rîm Pâpâ**
Cümlesinden yine hoş **Kırkkilisâ** ruhbânî¹⁰²

⁹⁷ Semendire, uzun yıllar Osmanlıların hâkimiyeti altında kalmış, bugün Sırbistan sınırları içinde yer alan tarihi bir şehirdir.

⁹⁸ Enguri, Ankara'nın isimlerinden biridir. Aynı zamanda Farsçada "engür" şeklinde üzüm anlamında bir kelime yer almaktadır. Kelime, bu anlamıyla Kızılelma ile anlam ilişkisi içinde kullanılmıştır. Manastır, bugün Kuzey Makedonya sınırları içinde yer alan tarihi bir şehirdir.

⁹⁹ Metinde Portakal ile Portekiz kastedilmiştir. Kelime, rümman (nar) ile anlam ilişkisi içinde kullanılmıştır.

¹⁰⁰ Felemenk, Osmanlıların Avrupa'nın kuzeydoğusunda bugün başta Hollanda olmak üzere Belçika ve Fransa gibi ülkelerin de bir kısım topraklarını kapsayan bölgeye verdikleri isimdir. Lehistan, bugünkü Polonya'dır. Osmanlılar bu bölgede yaşayanlara "Leh" demişlerdir.

¹⁰¹ Bükreş, Romanya'nın başkentidir. Yaş ise Romanya'nın en büyük ikinci şehridir. Boğdan, Romanya'nın Moldavya bölgesine Osmanlıların verdiği addır (Özcan, 1992, s. 269).

¹⁰² Osmanlıların hem Avusturya hem de Avusturyalılar için kullandığı tabirdir. Rim, Osmanlıların Roma'ya verdiği addır. Kırkkilise, Osmanlı idaresinde

86 **Moskovuñ** şehri şoğuk olduğıçün kışlarda [26a]

Kürki kıymetlü şatar haylıce bâzîrgânı

87 **Ermeni Rûm** ile **Bulğar Cenevizle Hırvât**

Şanki şamsûn gibidir cümlesiniñ iz'ânı¹⁰³

88 **Pazarı** uygun idi bozdı **Tatar pazarı**

Bir **kırım** tâzesi **şayda** var iken imkânı¹⁰⁴

89 Ba'd-ezîn hayr-ı du'â eyleyelim hâkâna

Kudsiyân ola anıñ cümle icâbet-h^vânı

90 Gelmedi böyle şeh-i nükte-şinâs sâbıqda

Şâ'irân aña şatar **akmeşe**-i 'irfânı¹⁰⁵

91 Çok zamân irmiş(i)di kâle-i 'irfâna kesâd

Kıymet-i dürr-i hüner bulmuş idi noğşânı

Rumeli eyaletinde Vize sancağına bağlı bir kaza merkezidir. Adı 1924'te Kırklareli'ne dönüştürülmüştür (Tuncel, 2002, s. 479-481).

¹⁰³ Ermeni, Rum, Bulgar, Ceneviz, Hırvat millet adı olarak kullanılmıştır.

¹⁰⁴ Pazar, Sırbistan'da (bugün Kosova'da) Sancak bölgesinin merkezi olan tarihi bir şehirdir. Şehir, 15. yüzyıldan 20. yüzyılın başına kadar Osmanlı hâkimiyetinde kalmış, 1912'de Sırlar tarafından işgal edilmiştir (Aruçi, 2013, s. 468-471). Tatarpazarı, bugün Bulgaristan'ın başkenti Sofya'nın güneydoğusunda yer almakta olup Filibe'ye yakındır. Bugün Pazardjik adıyla anılan şehir, kuzeyde Balkan dağlarından çıkan Topolnitsa (Topolniça) suyunun Meriç'e kavuştuğu düz ovada kurulmuştur. Burası aynı zamanda İstanbul'dan Belgrad'a ve Filibe'den Sofya'ya giden önemli bir yol üzerindedir. Pazarı Kırım'dan gelen Tatarlar kurmuştur (Kiel ve Boykov, 2011, s. 170-172). Bu münasebetle beyitte "kırım" da yer verilmiştir. Şair, "kırım"ın "kır-" anlamını da beyitte pazarlığı bozmakla ilişkilendirmiştir.

¹⁰⁵ Akmeşe, bugün İzmit'e bağlı bir adı da Armişe olan Osmanlı dönemindeki bir nahiyenin ismidir (Sezen, 2006, s. 16).

- 92 İ'tibâr itdi 'inâyetle metâ'-ı suhana
Hâşre dek söylenür in'âm ile nâm u şânı
- 93 Luţf-ı şâhânesiniñ şükriye kâdir degilim
İrişür bu kûluna fâşilasız ihsânı
- 94 Dâstân-ı elsinede nâmı Selîm-i şâliş
Cûd u ihsân ile hîç gelmedi bir akrâmı
- 95 Şâh-ı İskendere tercih olunur şadreyne
Hâdim-i beyt-i Hudâdır o ise **Yûnânî**¹⁰⁶
- 96 Baqmayuz **varına** biz yoğına bu dünyâmñ
Haq muķîm ide Selîm Hân-ı kerîmü's-şânı¹⁰⁷
- 97 Şâh-ı zî-şâna muhâlif olana cây-ı qarâr
Ya **boğar kal'esi** yâhud **Gerede** zindânı¹⁰⁸
- 98 'İzzetâ sen bu kadar ma'rifete **cidde** göre¹⁰⁹
Himmat-i şâh ile geçmeñ gerek hep akrâmı¹¹⁰

¹⁰⁶ Yunan, beyitte millet adı olarak kullanılmıştır.

¹⁰⁷ Varna, Bulgaristan'ın kuzeydoğusunda Karadeniz kıyısında yer alan tarihi bir liman şehridir (Kiel, 2012, s. 524).

¹⁰⁸ "Girmediği bir Gerede zindanı kalmış, orada da altı ay kalmış" şeklinde darbimesel bir sözde de geçmektedir. Gerede, bugün Bolu'nun bir ilçesidir. Boğar Kalesine dair kaynaklarda bir bilgiye ulaşılamamıştır. Kelimenin "Boğaz" olma ihtimali düşünüldüğünde Karadeniz'in Azak kıyı şeridinde sıralanan Osmanlı kalelerinden birinin adı Boğaz Kalesidir. Ayrıca İstanbul'da Rumeli Feneri'ndeki kalelerden birinin adı da Boğaz Kalesidir.

¹⁰⁹ Cidde, Suudi Arabistan'ın Kızıldeniz kıyısında yer alan önemli bir liman şehridir (Bilge, 1993, s. 523).

99 Şevket ü 'ömrini efzûn ide Hâllâk-ı cihân
Salţanat ile ziyâd ola bülend 'unvânı

100 Zîr-i hükümünde ola cümle bilâd ü emşâr
Rûb'-ı meskûne degin nâfîz ola fermânı

101 Derc idüp himmet-i hâķân ile yüz üç beyte
Heft iklimde mevcûd iki yüz büldânı

¹¹⁰ Bu mısradaki vezin hatası bulunmaktadır.